

AZ ANGOL—AMERIKAI HADÁSZAT NÉHÁNY KÉRDÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN

I. RÉSZ

Rázsó Gyula

1. A kérdés felvetése és historiográfiája

Több mint húsz esztendő telt el azóta, hogy a világtörténelem legnagyobb háborújában elhallgattak a fegyverek. E borzalmas világegés után csaknem negyvenmillió halott, lerombolt falvak és városok ezrei, elpusztított emberi javak és súlyos, megoldatlan problémák maradtak örökül. A romok helyén új városok épültek, s az ember — e történelmileg oly rövid idő alatt — hatalmas, korábban elképzelhetetlen gyorsasággal haladt előre a fejlődés útján.

Óriási változások mentek végbe a haditechnikában is. Az új termonukleáris fegyverek és az interkontinentális rakéták teljesen átalakították a hadművészetet, s érezhetően befolyásolták a politikai és gazdasági helyzet alakulását is. Hatásukra a második világháború még oly pusztító hagyományos fegyverekkel vívott harcait ma már olyan korszerűtlennek és jelentéktelennek tarthatnánk, hogy — Ingersoll, amerikai katonai író szavait idézve — „nehéz az embernek túltenni magát azon az érzésen, hogy mindaz, amit itt látott és tapasztalt, ma már idejét múlta”.¹

Am az atomfegyverek, az irányított lövedékek, a világűr meghódításának korában sem hagyhatjuk figyelmen kívül a múlt hadtörténelmi tapasztalatait. Különösen áll ez a második világháborúra, amely — mint az előbbieken már érintettük — számos, máig is megoldatlan, elevenen ható problémát hagyott ránk. E kérdések helyes megválaszolása nemcsak történelmi szempontjából értékes számunkra, hanem a jelen politikai és katonai helyzet megítélésében is konkrét segítséget nyújt.

A második világháború tapasztalatainak elemző vizsgálata sok bonyolult kérdés megoldását teszi lehetővé. Közülük — nézetem szerint — elsősorban a *hadászat* problematikájával szükséges foglalkoznunk. „A hadászat ugyanis vezető szerepet játszik a hadművészetben. Elmélete az ország rendelkezésére álló valamennyi katonai erő és eszköz háborús felhasználását vizsgálja.”² A hadművészet többi része — a hadműveleti művészet és harcászat — ily módon alárendelt helyzetben van a hadászathoz viszonyítva. A há-

¹ Ingersoll, R.: Szigorúan titkos. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1957. 93. o.

² Hadászat. Szerk. Szokolovszkij. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1964. 16. o.

ború, a hadtudomány leglényegesebb kérdései tehát a hadászat fogalmkörébe tartoznak.

Ezek előtérbe állítását az is indokolja, hogy a hadászat törvényszerűségei és alapelvei maradandóbb értékűek, nehezebben változnak, mint a technika fejlődésére közvetlenebbül reagáló harcászat és hadművelleti művészet elvei. Az elmúlt háborúk — így a második világháború — katonai tapasztalatai közül éppen ezért a hadászat nyújthatja a ma hadművészete számára a legtöbb és legmaradandóbb értékű tanulságot.

A hadászat kérdéseit azonban nem vizsgálhatjuk önmagukban, a politikától és gazdaságtól elkülönítve.

Az a tétel, hogy „a háború a politika folytatása más, erőszakos eszközökkel”,³ egy háborúban sem nyilvánult meg olyan világosan, mint 1939 és 1945 között. A német „totális” háború és a „blitzkrieg” elmélete; az angolszász perifériális, halogató, óvatos hadászat; a franciák merev védelemre alapozott katonapolitikája kizárólag katonai okokkal nehezen lenne megmagyarázható. Hasonlóan fontosnak kell tartanunk a gazdasági potenciálnak a hadművészetre gyakorolt, döntő befolyása vizsgálatát is. A gazdasági tényezőnek még sohasem jutott ilyen meghatározó és félreismerhetetlen szerep, mint a második világháborúban. Ettől ugyancsak elválaszthatatlan a harmadik fő probléma: a haditechnika közvetlen vagy közvetett hatása a hadászati elvek fejlődésére. Itt elégségesnek látszik, ha röviden utalunk a tüzérő és a mozgékonyosság viszonyának újabb változására, melyet a páncélosok és repülőgépek tömeges alkalmazása tett lehetővé; az erődrendszerek csökkenő szerepére; a közlekedés és híradástechnika megnövekedett jelentőségére a vezetés és az ellátás megszervezésében és egyes új fegyverfajták megjelenésének vagy tökéletesítésének fontosságára (tengeralattjáró rádiólokáció, távirányítású rakéta, hőlégsugaras repülőgép, atomfegyver stb.).

A fenti tényezők forradalmasították a hadviselést.⁴ Ez elsősorban abban mutatkozott meg, hogy a legtöbb hadművészeti alapelv — mozgás, erőkoncentráció, meglepés, támadás stb. — jelentősége módosult, illetve új értelmezést kapott.⁵ Új problémák merültek fel, mint például a háborúnak világméretűvé történő válása, mely a koalíciós tervezésben is teljesen új utakra vezetett, a „közvetett” vagy közvetlen megközelítés „stratégiája”,⁶ a korlátozott háború új értelmezése,⁷ a háború kezdeti időszakának problematikája stb.

A második világháború hadművészetének egyik kétségtelenül legjelentősebb kérdése az angolszász hatalmak hadviselésének, mindenekelőtt hadászatanak értékelése. Egyáltalán nem véletlen, hogy a második világháború könyvtárakat betöltő irodalmából a legtöbb mű részletesen foglalkozik ezzel a kérdéssel. Azt is leszögezhetjük, hogy egyetlen kérdés sem váltott ki

³ Clausewitz, C. V.: A háborúról, I. köt. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1962. 49. o.

⁴ Ezt a forradalmat — természetesen — nem mérhetjük a termionukleáris fegyverek és az egész földre kiterjedő hatósugarú interkontinentális rakéták hatásának méretével. Viszont kétségtelen tény, hogy ezt megelőzően a második világháború hozta a legnagyobb mennyiségi és minőségi változást a hadművészet történetében, s e változást már joggal tekinthetjük forradalminak.

⁵ Burne, A. H.: Strategy in World War II. Harrisburg, Military Service Publ. 1947. 1—29. o.; Kesserling, A.: Gedanken zum zweiten Weltkrieg. Bonn, Athenäum, 1955. 43—45. o.; Fuller, J. C. O.: The second World War. New York, Duell—Sloan—Pearce, 1962. 52—68. o.; Pogue, F. C.: The Supreme Command. Washington, Gov. Print. Off. 1954. 249—256. o., 268—298. o.

⁶ Tulajdonképpen a Delbrück féle „Ermattungsstrategie” új, korszerűsített változata, mely a politikai, gazdasági és társadalmi tényezőknél, a hadműveletekben pedig a manővereknek lényegesen nagyobb szerepet tulajdonít, mint az úgynevezett „döntő csatá”-nak. Az elmélet alkotója Liddell Hart angol katonai teoretikus. Lásd Liddell Hart, B. H.: Strategy. The indirect Approach. London, Praeger, 1954. 420. o.

⁷ Osgood, H. L.: Limited war. Chicago, Univ. Press, 1960. 315. o.; Slessor, J.: Strategy in the Missile Age. London, Cassel, 1957. 329. o.; Milstein—Sziobogyenko: A burzsoá hadtudomány. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1957. 325—328. o.; Szkopin: Militarizmus. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1961. 517—522. o.; Liddell Hart: i. m. 332—335. o.

olyan éles vitát, egyik sem részesült olyan egymástól különféle elbírálásban mint ez.

Ezt mindenekelőtt az angolszász hatalmak háborús politikájának kettősége, tisztázatlansága okozza. Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok igazságos háborút viselt a fasiszta blokk ellen, s az antifasiszta szövetségbe az első szocialista ország, a Szovjetunió is beletartozott. Az a Szovjetunió, melynek meggyengítése — s ha lehet megsemmisítése — 1917 óta az angol—amerikai külpolitika egyik legfontosabb, mindvégig szem előtt tartott célját jelentette. Az angolszász külpolitika céljai ezen a téren legfeljebb oly mértékben módosultak, hogy a fő ellenségnek Németországot tartották, s erőfeszítéseiket e veszélyes vetélytárs leküzdésére összpontosították. Szovjetellenes politikájuk azonban befolyásolta ezt a helyes politikai és hadászati koncepciót, s gyakran oly elhatározásokra vezetett — a „*drôle de guerre*” 1939-ben, Churchill bakui partraszállási ötlete 1939 telén, a második front eltolása 1944-ig, az angolok hadászati elképzelései a Földközi-tenger keleti medencéjében, a Balkánon és Olaszországban stb. —, amelyek végeredményben nem segítették elő, hanem hátráltatták a szövetségesek végső győzelmét.

Rendkívül tanulságos az angolszász szövetségesek egymás közötti viszonyának tanulmányozása is. Marshall tábornok, az Amerikai Egyesült Államok egyesített vezérkarának a főnöke ugyan arról ír összefoglaló jelentésében, hogy „sohasem történt még, hogy két szövetséges ország katonai erő kifejtését ennél tökéletesebb együttműködésben határozta volna meg.”⁸ Ez az együttműködés azonban — mint erről a későbbiekben magunk is meggyőződhetünk — korántsem mutatott ennyire idillikus képet. A szövetséges hatalmak önálló imperialista politikai céljai, katonai helyzetük, s mindezek folyamányaként az egyes hadászati kérdésekről vallott eltérő elképzeléseik — mindenekelőtt a Földközi-tenger hadászati jelentőségének gyökeresen különböző értékelése — jelentős ellentéteket váltott ki közöttük.

Hadművészetileg pedig elsősorban a kombinált hadműveletek, a hadászati bombázások, a technikai, elsősorban haditengerészeti és légi fölényre alapított perifériális hadászat alkalmazásának tanulmányozásától várhatunk a mai megváltozott viszonyok között is érvényes pozitív és negatív tanulságokat.

A fentiekből könnyen következtethető, hogy a nyugati hatalmak második világháborús hadászatának értékelése rendkívül különböző az egyes szerzőknél. Kétségtelen, hogy az osztályérdekeken túl a szerzők nemzeti hovatartozása is erősen befolyásolja nézeteiket, és bizonyos kérdésekben nem is lehet felismerni esetleges egyéni véleményüket sem. Ilyen homogén állásfoglalással találkozhatunk például az angol szerzőknél, amikor a brit birodalom imperialista magáncéljainak leginkább megfelelő földközi-tengeri hadászatot elemzik,⁹ vagy a német burzsoá történészeknél, amikor egységesen elhibáztatnak tartják a „feltétel nélküli megadás” követelését és a szovjet—amerikai együttműködést a háború befejező szakaszában.¹⁰ E kérdésben azonban természetesen találkozik a véleményük számos, szovjet-ellenességről közismert angol hadtörténésszel — Fuller, Liddell Hart,

⁸ Marshall, G.: Így győztünk. Budapest, Franklin, 1946. 24. o.

⁹ Bryant, A.: The Turn of the Tide, 1939—1943. London, 1956. passim.; Wilmot, Ch.: The Struggle for Europe. London, 1953. 48—75. o.; Montgomery: Memoirs. Cleveland—New York, World Publ. 1958. 378. o.; Churchill, W.: The Hinge of Fate. Boston, Houghton Mifflin, 1950. 383—394. o.; Alexander, H.: Memoirs. London, 1961. 112—138., 281—292. o.

¹⁰ Kesslerling, A.: Gedanken... 152—156. o.; Tippaskirch, K.: Geschichte des zweiten Weltkriegs. 3. Aufl. Bonn, Athenäum, 1959. 432—435. o.; Speidel, H.: Invasion 1944. Tübingen—Stuttgart, Leins, 1952. 108—113., Dahms, H.: Roosevelt und der Weltkrieg. München, Oldenbourg, 1958. 80—84. o.

Thompson, Montgomery, Bryant stb.¹¹ — és az izolacionista, jobboldali amerikai revizionistákkal — Beard, Chamberlin, Barnes, Kecskeméti¹² — is.

Hasonlóan egységes az álláspontja a marxista hadtörténetíróknak is — sajnos, nyugati marxista hadtörténész még nincs, csak néhány politikai történész, mint Forster és Rothstein¹³ —, akik a második világháború külpolitikai kérdéseit veszik elemzés alá. Ezek — Boltin, Kulis, Stern, Gyeborin, Telpuhovszkij és mások¹⁴ — helyesen bírálják az angolszász kétszínű, halogató hadászatát, főleg a nyugat-európai második front elhalasztását róják fel az angol—amerikai politikai és katonai vezetés bűnéül. Közös és szintén egységes hibájuk viszont, hogy nem eléggé differenciáltan nyúlnak a tengeri hadászat egyes problémáihoz.¹⁵

Sajátságos képet adnak, és tendenciózusságukban is sok értékes adatot szolgáltatnak a hivatalos kiadványok. Az Amerikai Egyesült Államok 80 kötetes gyűjteményes munkát ad ki „US Army in World War II.” címmel. E monumentális munka legnagyobb fogyatékosága, hogy nem nyújt összefüggő, egységes képet az amerikai hadsereg második világháborús szerepéről, a legtöbb kötet pusztán a katonai események és egyes szervezési kérdések leírásával foglalkozik, óvakodik a politikai értékelésektől. Bár a fő kérdésekben, természetesen, a hivatalos amerikai felfogást képviselik, tehát alapjában véve elfogadják, sőt kitűnőnek tartják az Amerikai Egyesült Államok második világháborús hadászatát, több lényeges kérdésben, így például az Overlord és a dél-franciaországi partraszállás (1944. augusztus 15.) értékelésében élesen eltér a véleményük. E kérdésben a legjobb stratégiai szakértőnek számító két szerző — Matloff és Leighton — ellentétes nézetet vall, Matloff elítéli, Leighton helyesnek tartja az „Anvil” hadműveletet, mint az Overlord kiegészítőjét.¹⁶

E fogyatékoságtól eltekintve azonban a gazdag, bár teljesen egyoldalú forrásanyagra támaszkodó sorozat számos kötete — elsősorban Pogue, F. C.: *The Supreme Command*; Matloff, M.—Snell, E. M.: *Strategic planning for Coalition Warfare, 1941—1942*; Matloff, M.: *Strategic planning for Coalition Warfare, 1943—1944*, és Leighton, R. M.—Coakley, R. W.: *Global logistics and strategy, 1943—1945* — hadászati kérdésekben rendkívül hasznos, értékes forrással szolgál. Bizonyos fókig hivatalos kiadványnak tekinthető az amerikai hadászat fő kérdéseit tömören, világosan és szakszerűen összefoglaló „Command decisions”, valamint a háború és a politikai összefüggéseit magas szinten tárgyaló „Cold War and Total War” című gyűjteményes kötet is.¹⁷

Kisebbs terjedelemben, „mindössze” hat vaskos kötetben jelent meg — Butler és Ehrmann szerkesztésében — az angol hadsereg hivatalos története.

¹¹ Fuller, J. C. F.: *The Second World War*. 52—68. o.; Liddell Hart, B. H.: *Strategy*. 373—375. o.; Montgomery: *Memoirs*, 283—299. o.; Bryant, A.: *Trium in the West*, 442—447. o.; Thompson R. W.: *The Price of Victory*. London, Constable, 1960. 257—258. o.

¹² Beard, Ch.: *President Roosevelt and the Coming of the War*. New Haven, 1948. 489—493. o.; Chamberlin, W. H.: *America's Second Crusade*. Chicago, 1951. 463—470. o.; Kecskeméti P.: *Strategic Surrender*. Stanford, Univ. Press, 1958. 290—293. o.

¹³ Forster A.: *Az amerikai földrészt rövid politikai története*. Budapest, Kossuth, 1955.; Rothstein, A.: *The Munich Conspiracy*. London, Lawrence — Wishart, 1958.

¹⁴ A Nagy Honvédő Háború története 1—3. köt. Budapest, 1963—1966.; Kulis, L.: *A második front*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1962.; Stern, L.: *Die Haupttendenzen der raktionären Geschichtsschreibung über den zweiten Weltkrieg*. (Probleme der Geschichte des zweiten Weltkrieges.) Berlin, Akademie Verl. 1958. 3—34. o.; Gyeborin: *A második világháború története*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1959.; Telpuhovszkij, B. Sz.: *Velikaja Otecsestvennaja vojna Szovetszkogo Szozjuza, 1941—1945*. Moszkva, Goszpolitizd, 1959. 575. o.

¹⁵ Kulis: i. m. 312—316.; Gyeborin: i. m. 280—284. o.

¹⁶ Matloff, M.: *Strategic Planning for Coalition Warfare 1943—1944*. Washington, Gov. Print. Off. 413—413., 416—423., 424—426., 470—474. o.; Leighton, R. M.—Coakley, R. W.: *Global Logistics and Strategy 193—1945*. Washington, Gov. Print. Off. 1956., 376—382. o.

¹⁷ *Command Decisions*. Intr. by H. Baldwin. New York, Harcourt-Brace XIII. 479. o.; *Total War and Cold war*. Ed. by H. L. Coles. Ohio State Univ. Press. 1962. 300. o.

a „Grand strategy”.¹⁸ Ez magasabb színvonalú, egységesebb vonalvezetésű és állásfoglalású, hasznosabb munka mint a sok szerzős amerikai hivatalos kiadvány. Hűvösen, világosan, gyakran meggyőző erővel képviseli a brit birodalom politikai és hadászati nézeteit.

A nem hivatalos feldolgozások között külön kell megemlékeznünk a rendkívül bőséges memoár irodalomról. Csaknem valamennyi jelentősebb katonai vezető — az angol Montgomery, Alanbrooke, Alexander, Wavell, Tedder, Cunningham, Harris, az amerikai Bradley, Patton, Stilwell, Eisenhower, King, Clark, Groves, Stimson, Leahy, Wedemeyer stb., stb. — papírra vette a második világháborús szereplésének történetét.¹⁹ Csupán Marshall tábornok, az Amerikai Egyesült Államok egyesített vezérkarának főnöke²⁰ és Drill angol tábornagy²¹ nem adta ki emlékiratait a második világháború nevesebb angolszász hadvezérei és katonai szakértői közül.

E művek a hivatalos kiadványoknál sokkal élesebben tárják fel a szövetségesek egymás közötti ellentéteit, a kölcsönös bizalmatlanság és féltékenység nyomasztó légkörét, ami a szövetségesek kapcsolatait az egész háború alatt végigkísérte. Főleg az amerikaiak előtt különösen népszerűtlen Montgomery és Alanbrooke ír élesen; dilettánsoknak, tehetségteleneknek tartják amerikai kollegáikat, s bár Anglia egyre inkább alulmarad az óriási gazdasági és katonai fölényben levő szövetséggel folytatott néma, de annál elkeseredettebb párharcában, ők görcsösen ragaszkodnak Anglia presztizséhez és — tapasztalataikra hivatkozva — maguknak kívánják fenntartani a legfőbb hadászati döntések jogát.²² Saját kormányukkal, s mindenekelőtt Churchillal szemben lojálisak, kritikájukat legfeljebb enyhe, fanyar angol iróniába burkolják.²³

Az amerikaiak — főleg Patton, Ingersoll és Morison — sem szívlelik angol szövetségeseiket. Ravasz, önző és kicsinyes embereknek és katonáknak tartják őket, akik mindig elgáncsolják a legjobb amerikai tervek is.²⁴

Az igazság — mint oly sokszor — most is középpont van, mindkét fél, bár a nacionalizmus szemüvegén át némileg torzítva, de helyesen látta a másik hibáit, az önkritikáról viszont, talán Eisenhowert és Wedemeyert kivéve, megfeledkeztek.

A nyíltan izolacionista Wedemeyertől és a Pearl Harbour-i támadás után — némi joggal — bűnbakként odavetett Kimmeltől eltekintve, az amerikai katonák is helyeslik kormányuk politikáját, s kritikai észrevételeik legfeljebb katonai kérdésekre terjednek ki.

A feldolgozások túlnyomó többsége szolgálai hűséggel helyesli a kormány és a vezérkar politikáját és hadászatait. Az írók zömére jellemző Barnesnek, a revizionista irányzat vezérének szellemes megállapítása: „az amerikai

¹⁸ Butler, J. R. M.—Ehrman, J.: Grand Strategy. T. 1—6. London, Stationary Off. 1953—1956.

¹⁹ Fontosabb emlékiratok: Eisenhower, D.: Crusade in Europe. Garden City, 1948.; Bradley, O.: A Soldier's Story. New York, 1951.; Clark, M.: Calculated Risk. New York, 1950.; Patton, G. S.: War, as I saw it. New York, 1947.; Leahy, W. C.: I was there. New York, 1950.; Wedemeyer, A. G.: Reports. New York, 1957.; Montgomery: Memoirs, London, 1958.; Alexander: Memoirs. London, 1954.; Harris, J.: Bomber Command. London, 1948.

²⁰ George Marshall tábornok magyarul is megjelent jelentésében személyes véleményt nem közöl.

²¹ John Dill tábornok — aki 1940-ben mint a II. angol hadtest parancsnoka, kiténtette magát — 1940 augusztusától 1941 novemberéig az angol vezérkari főnökök tanácsának főnöke (CIGS). 1944. november 5-én bekövetkezett haláláig összekötő tiszt az amerikai vezérkarnál. A második világháború egyik legképzettebb angol tábornoka.

²² Eisenhowerről például így nyilatkozik Alanbrooke: „Ne feledkezzünk meg arról, hogy Eisenhower, addig a pillanatig, míg hadseregcsoport-parancsnokká nem nevezték ki Észak-Afrikában, még egy zászlóaljat sem vezényelt a fronton, nem csoda, hogy nem tudta mi a teendő... Nem bizony képességeiben.” (Bryant: The Turn of the Tide. 496—498. o.)

²³ „A tervszerű hadászat nem tartozott erősségei közé. Szívesebben dolgozott intuitív és impulzív módon. ... sohasem vette észre, milyen következményei lehetnek egy-egy dédelgett tervének.” (Bryant: The Turn of the Tide. 26. o.)

²⁴ Ingersoll: i. m. 20—24. o.; Bradley: i. m. 328—333. o.; Morison, S.: American Contributions to the Strategy of World War II. London, Oxford, Unio. Press. 1958. 14—17., 25. o.; Patton: i. m. 137—139. o.

történetírás nem más, mint hivatalos iratok és vélemények tudományos formába öltöztetése”.²⁵ Langer, Gleason, Feis, Millis, Greenfield és társai kialakították, megszóvegezték és azóta is buzgón terjesztik az amerikai legendát az USA háborús szerepéről. Szerintük az Amerikai Egyesült Államok nem akart háborút, s minden eszközzel a béke fenntartására törekedett, az emberiség egyetemes érdekeinek, valamint saját népének védelmében háborúba kényszerült. E háborúban helyes hadászati elgondolásokkal, mindvégig a nyugat-európai partraszállás döntő jelentőségét felismerve és szorgalmazva, végeredményben az amerikai hadsereg mérte a döntő csapást a fő-ellenségre, a náci Németországra, s egyedül birkózott meg a Távols-Keleten Japánnal is. Szövetségeseivel szemben mindig állhatatos hűséget tanúsított, sőt azt is megkockáztatják, hogy a Szovjetunió esetében ez a bizalom mármár a naivsággal volt határos, a politikai szempontokat mellőzve csak a katonai cél: Németország legyőzése vezette cselekedeteiben.

E felfogás hívei az angol birodalmi politikát is kárhoztatják. Az angol-amerikai hadászati elgondolások — mint később részletesebben is látni fogjuk — leginkább a második front kérdésében tértek el egymástól. Az angolok „a közvetett megközelítés”, a periferiális hadászat elveinek megfelelően — lényegében birodalmi pozícióik védelmében — a Földközi-hadszínteret tartották döntőnek. Az amerikai politikusok és katonai szakértők többsége, főleg a Marshall és Stimson közé tömörült csoport, viszont helyesen ismerte fel az észak-franciaországi partraszállás jelentőségét, s legalábbis elméletben mindvégig itt kívánta a döntő csapást mérni Németországra.

Természetesen nem minden amerikai hadtörténész tette magáévá a hivatalos felfogást. A baloldali ellenzékét a marxisták és néhány demokratikusan gondolkodó író, a jobboldalt az úgynevezett revizionisták alkották. A baloldal álláspontjának ismertetésére nem tértek ki, ez többé-kevésbé meg egyezik a szocialista országokban uralkodó nézetekkel. A maga ellentmondásosságában rendkívül figyelemre méltó a revizionisták problémája. Ez az iskola az első világháború után a hivatalos amerikai történelemfelfogással szembehelyezkedve jött létre. Leleplezte az amerikai békeszeretet legendáját, s élesen rámutatott az Amerikai Egyesült Államok háborús felelősségére. E pozitív vonásaik azonban eltűnnek a második világháború után. Ekkor is bírálják az amerikai imperialista külpolitikát, s több részletkérdésben ezúttal is helyes, a marxista történetírással egyező álláspontot vallanak. Nézetük kiinduló pontja azonban gyökeresen eltér a marxista felfogástól. Elsősorban ugyanis azért bírálják az amerikai politikát, hogy az USA egyáltalán beavatkozott a számára közömbös háborúba, segítette, sőt világhatalommá tette a Szovjetuniót.²⁶ Beard, Tansil, Chamberlín és társaik például azzal vádolják az Egyesült Államok vezetőit — elsősorban Rooseveltnél —, hogy tudatosan provokálták ki a Pearl Harbour-i japán támadást, hogy Amerikát népének akarata ellenére háborúba kényszerítsék.²⁷

A nem hivatalos angol szakirodalom egységesebb mint az amerikai. A legtekintélyesebb angol szerzők — C. Falls, Liddell Hart és Fuller — szinte teljesen azonos politikai nézeteket vallanak a kormánnyal, helyeslik a há-

²⁵ Barnes, H. E.: *The Historical Education of the American People*. Philadelphia, 1953. 121—122. o.

²⁶ „A Szovjetunióval való együttműködés volt talán a legkellemetlenebb, minden háborús kudarc között.” (*Chamberlín, W. H.*: *Der Bankrott einer Politik. Az Entlarvte Heucheleiben* Hrsg. v. H. E. Barnes. Wiesbaden, 1961. 174. o. németül.) Lásd még *Tansil, Ch.*: *Back door to war*. New York, 1953. 168—169., 317—330. o.; *Sanblom, F.*: *Desing for war*. New York, 1951. 208—209. o.

²⁷ „Roosevelt és Hull a megfajtott japán kódból tudták, hogy a japán békeajánlatot őszintén és ésszerűen, de ennek ellenére visszautasították ezeket és kiprovokálták a Pearl Harbour-i japán támadást.” (*Barnes, H. E.*: *The Struggle against historical Blackout*. New York, 1947. 3. o.) — Használó megbélyegző véleményeket lásd még *Chamberlín*: i. m. 130—131. o.; *Beard, Ch. A.*: i. m. 380—384. o.; *Tansil*: i. m. 363—365. o. stb.

ború alatt követett politikát s alapvetően egyetértenek a hadászati elgondolásokkal is. Valamennyien a kelletténél nagyobb hadászati jelentőséget tulajdonítanak a Földközi-tenger térségének, s hevesen támadják az amerikaiakat, szerintük ésszerűtlen szovjetbarát politikájukért.

Sajátságos helyet foglalnak el azok a hadtörténészek, akik érdeklődésük fő irányát a háborúban elkövetett hibák és tévedések leleplezését irányították. Elsőként *H. Baldwin: Great mistakes in World War II.* című munkáját említhetjük e műfajból. Különösen a nyugatnémet hadtörténészek foglalkoznak előszeretettel a hibák boncolgatásával.²⁸

Valamennyiükre jellemző azonban, hogy néhány valóban elkövetett hadászati hiba — amerikai—angol részről például a Torch hadművelet lassú és bizonytalan vezetése, az anzioi partraszállás, az 1944. őszi nyugati hadműveletet stb. — elemzésétől eltekintve, a szövetséges politika és hadászat legnagyobb tévedését abban látják, hogy — szerintük — nem Németország, hanem a Szovjetunió volt a fő ellenség a második világháborúban.²⁹

E rövid áttekintésben természetesen nem vállalkozhattunk arra, hogy a maga mélységében elemezzük az angol—amerikai katonai irodalom bonyolult problematikáját. Mindössze a kérdés könnyebb megértése céljából tettünk kísérletet arra, hogy felvázoljuk az ellentétes álláspontokat.

2. A katonai doktrína fejlődése a két világháború között

Az első világháborút követő két évtized az új világháborúra való felkészülés jegyében zajlott le. Ekkor alakultak ki azok a hatalmi csoportok, amelyek később megvívták a második világháborút. Főleg a későbbi „Tengely” országai részéről folytak lázas előkészületek arra, hogy az „egész népet felkészítsék a rá váró nagy feladatokra”.³⁰ Németország például 1933 és 1939 között 40,2 milliárd márkát fordított közvetlen hadikiadásokra. (1938—39-ben 18,4 milliárd márkát, az egész költségvetés 58⁰/₀-át.)³¹ Hadseregét pedig az 1935. évi 296 000-ról 1939-re 2 780 000-re növelte.³²

A gazdasági és politikai előkészítés mellett valamennyi burzsoá nagyhatalom óriási erőfeszítéseket tett az első világháború és az azt követő évek politikai, technikai és egyéb változásainak katonai kiértékelésére, s új, korszerű hadászati elvek kialakítására.

E hadászati elvek minden országban bizonyos közös alapokból indultak ki. Ezeket röviden a következőkben foglalhatjuk össze: a) az első világháború alatt s főleg azután bekövetkezett nagyarányú technikai fejlődés, amely valamennyi ország elé állította a hadsereg gépesítésének problémáját; b) az első világháború tapasztalatai, s mindenekeiőtt a Szovjetunió létrejötte, fokozott nyomatékot adtak a politikai-gazdasági és az erkölcsi tényező fontosságának. A két világháború között keletkezett elméletek tekintélyes részének jelentős vonása, hogy a háború és a politika összefüggéseinek az ismert clausewitz-i axiómát továbbfejlesztő, illetőleg attól némileg eltérő értékelését adják.

A fenti elméletek többségében a „nép” már nemcsak passzív, hanem aktív tényezőként szerepel, amelynek morális megoldozására, s a háborús célok

²⁸ Például: *Entscheidungsschlachten des zweiten Weltkriegs.* Frankfurt am Main, Hrsg. V. H. A. Jacobsen, 1960. XX. 580. o.

²⁹ „Míg Németország és Nagy-Britannia szétépték egymást, Oroszország lett a nyugati öngyilkos harcászatának egyetlen hasznélvezője.” (*Wedemeyer*: i. m. 458. o.)

³⁰ *Belli. E.: Das Volk in Waffen. Militärwissenschaftliche Rundschau,* 1935. 1. sz. 13. o.

³¹ Hitler beszéde 1939. november 8-án. *Hitler A.: Reden und Proklamationen.* Hrsg. v. M. Domarus. Bde. 1—2. Würzburg, 1962—1963. I. 1405—1416. o.

³² *Geschichte des zweiten Weltkrieges.* Hrsg. v. P. Schramm, Wiesbaden, Ploetz, 1961. II. 5. a.

szolgálatába való állítására különös gondot kell fordítani. E közös alapokhoz tartozik valamennyi burzsoá országban, a voltaképpen még Montesquieu-tól származó, illetve a XIX. század utolsó évtizedeiben felelevenített és tudományos mezbe öltöztetett geopolitikus szemléletek fokozott térhódítása is. Valamennyi tényező valamilyen változata minden hadseregben érvényre jut, természetesen az ország sajátos politikai, gazdasági, technikai, földrajzi és más viszonyainak módosító hatása azonban kétségtelenül rányomja a bélyegét a katonai doktrína fejlődésére.

Figyelemre méltó — de nem véletlen jelenség —, hogy míg szinte valamennyi hadseregben felismerték a technika jelentőségét s bizonyos fokig mindenütt igyekeztek a technika és a vezetési elvek korszerűsítésére, a politikai tényező megítélésében már egymástól gyökeresen eltérő nézetekkel találkozhatunk. A burzsoá katonai elméletek két ellenpólusa a német totális háború és az angol közvetett megközelítés hadászatának elmélete. Mindezeket kell megvizsgálnunk, mivel a két elmélet lényeges szerepet játszott a későbbi ellenfelek második világháborús hadászatának alakulásában.

A totális háború doktrínájának létrejöttét a fasizmus előtt álló, illetve fasisztává lett Németország sajátos gazdasági, társadalmi és politikai viszonyaiban találhatjuk meg. Szerzői — elsősorban az első világháború egyik legismertebb hadvezére Erich Ludendorff — abból a felismerésből indultak ki, hogy a viszonylag kis területekkel és várható ellenfeleihez képest csekély ipari és nyersanyagbázissal rendelkező Németország csak akkor számíthat sikerre, ha a nép és az állam valamennyi gazdasági, társadalmi és katonai erőforrását egyetlen cél, a világuralom kivívásáért indított háború szolgálatába állítja.³³ A totális háború elmélete teljesen a fasizmus agresszív, hódító politikáját szolgálta. A háború — az elmélet hirdetői szerint — már nem „ultima ratio regum”, hanem a politika egyetlen eszköze, ily módon eltorzítják a híres clausewitzi axiómát. „A békének a következő háború céljait kell szolgálni” — szögezi le egy helyütt Ludendorff.³⁴

A totális háború elméletének létrejöttét egyszersmind azt is bizonyítja, hogy alkotói többé-kevésbé tanultak a XX. századi forradalmakból, a világ első szocialista államának, a Szovjetunióknak létrejöttéből, s számításba vették a dolgozó osztályok mindjobban megnyilvánuló közvetlen jelentőségét. Éppen ezért a totális háború elméletének hirdetői azt állították, hogy a „katonák és a polgárok egyaránt harcosai a totális háborúnak”,³⁵ ezért a munkásoknak „teljesen bele kell nőniük a nemzet társadalmi, technikai és katonai testületébe, s ez az integrálás egyetlen egy individumot sem hagy szabadon.”³⁶ Ebből kiindulva, a totális háború burzsoá katonai teoretikusai szükségesnek látták az ideológiai front megerősítését, a nacionalizmus, a fajelmélet, a szocialsovinizmus hamis ideológiája segítségével befolyásolni akarták a dolgozó osztályok tudatának fejlődését, hogy ezzel megakadályozzák ezek forradalmasodását.

A totális háború elméletéhez kapcsolódott szervesen Németországban a „villámháború” doktrínája.³⁷ Ez is azon a felismerésen alapult, hogy Németország ember- és anyagtartalékai kizárják a hosszantartó háború sikeres befejezésének a lehetőségét. Éppen ezért az állam valamennyi erőforrásának teljes megfeszítése árán a hadsereget olyan állapotba kívánták hozni, hogy

³³ Ludendorff, E.: Der totale Krieg. München, 1938. 120. o.

³⁴ Uo. 28. o.

³⁵ Juenger, E.: Der Arbeiter. Herrschaft und Gestalt. Hamburg, 1932. 17. o.

³⁶ Uo. 21. o.

³⁷ Szamuely T.: A német fasiszta hadsereg katonai doktrínájának és vezetésének néhány kérdése a második világháború első szakaszában. Századok, 1960. 1. sz. 154–158. o.; Szkopin: i. m. 418–429. o.; The Axis Grand Strategy. Ed. by L. Farago, Harrisburg, Military Service Publ. 1942. 92–96. o.

ez a technikai fegyvernemek maximális bevetésével váratlan csapást tudjon mérni az ellenségre. Az angolszász katonai teoretikusok — elsősorban Liddell Hart és Falls — elmélete „a közvetett megközelítés hadászata” szintén a gazdasági és társadalmi viszonyok fokozott előtérbe állításáról tanúskodik.

Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok hatalmas területen — a Brit Nemzetközösség gyakorlatilag az egész világon — elterülő birodalom, mérhetetlen gazdasági tartalékokkal. E hatalmak uralmuk alatt tartva a tengereket, sohasem tartották szükségesnek, hogy nagy létszámú állandó hadsereget tartsanak fegyverben, s a hadseregekkel már a háború első szakaszában szétzúzzák az ellenség fegyveres erőit. Szakértőik tehát a hagyományos brit politikai elvekkel megegyezően azt a nézetet vallották, hogy többnyire nem szükséges az ellenséges hadseregnek közvetlen úton való megsemmisítése, elegendő csupán, ha főleg a gazdasági háború eszközeivel — blokád, hadászati bombázások stb. — kényszerítik rá akarataikat az ellenségre. Ez az elmélet, a totális háború elméletével szemben, nem minden esetben a totális győzelmet állította elérendő célként az állam és hadsereg elé. Józanul számolva a lehetőségekkel, többnyire megelégedett — elméletileg — azzal, hogy az ellenfelet céljai feladására kényszerítse.³⁸ Nagyobb súlyt helyezett a politika egyéb eszközeire, kompromisszumok, szövetségek stb., s nem tartotta a háborút a politika egyedüli fegyverének.³⁹ S míg a villámháború doktrínája szerint az első hadjárat dönti el a háború sorsát, addig a „közvetett megközelítési hadászat teoretikusai szerint” a döntő hadjáratot az ellenséges államok erőforrásainak teljes kimerülése után⁴⁰ lehet csak megindítani.

E nézet legnevesebb és legtehetségesebb szószólója, a XX. század egyik legjelentősebb burzsoá katonai teoretikusa Liddell Hart kapitány. Liddell Hart számos történelmi példából azt a következtetést vonta le, hogy a „közvetett módszer” (indirect approach) stratégiája, vagyis a döntő ütközetek kerülése, a hadászati védelem, illetve a hadászati bekerítésekre való törekvés az eredményes hadviselés kulcsa.⁴¹

1937 októberében például azt javasolta a Times-ben megjelent cikksorozatában, hogy háború esetén Anglia térjen vissza megszokott, a blokád és a gazdasági háború fokozott alkalmazásán alapuló hagyományos hadászata, s csak kis expedíciós sereget küldjön Franciaországba, s ezt — mivel a francia helyőrség egyedül is tartani tudja a Maginot-vonalat — hadászati tartalékban kell tartani.⁴² Sajátságos, de nem meglepő, hogy bár Liddell Hart a szárazföldi hadászat törvényszerűségeinek levonására törekedett, nézeteinek forrását elsősorban a tengeri hadviselésben lelhetjük fel.

Néhány gondolatot a geopolitikai nézetek ismertetésére is kell szentelnünk. Ezek főleg Mahan és Colomb „tengeri erő” elméletét véve alapul, döntő jelentőséget tulajdonítanak a földrajzi helyzetnek. Természetes, hogy ezek a geopolitikai nézetek sem egységesek. A német iskola — Haushoferrel az élén — továbbfejlesztette az angol Mackinder „Heartland” („Szívföld” — R. Gy.) elméletét, eszerint akié a „Heartland”, azé a „Világsziget” (Eurázsia és Afrika — R. Gy.), s akié a „Világsziget”, azé a világhuralom”. Nem véletlen, hogy a világhuralom kulcsát jelentő „Heartlandot” a Szovjetunió terü-

³⁸ „The aim of a nation in war . . . is to subdue the enemy's will to resist with the least possible human and economic loss to itself.” (Liddell Hart, B. H.: Remaking of the modern Armies. London, Murray, 1927. 91. o.)

³⁹ Falls, C.: The Question of Defence. British Commonwealth Affairs 2. London, 1947. 3. o.; The Age of War. From the age of Napoleon up to the present day. London, Oxford, Univ. Press. 1961.; Fuller: i. m., továbbá: Armament and History. London, Eyre — Spottiswood, 1946. VIII. 240. o.; A military History of the Western World. Vol. 3. New York, 1956.; Liddell Hart, B. H.: Strategy. London, 1954.; The Revolution in Warfare, London, 1947.

⁴⁰ Liddell Hart: Strategy. 43—44., 431—433. o.; Falls: The Age of War. 137—138. o.; Szkopin: i. m. 427—429. o.

⁴¹ Liddell Hart, B. H.: Strategy The Indirect Approach. London, 1956. 17—23. o.

⁴² Id. Makers of modern Strategy. 384—385. o.

letével azonosították, s ezzel újabb „tudományos” érvet szolgáltatottak Hitler világhódító tervei alátámasztására.⁴³ E kontinentális geopolitikai szemlélettel szemben állt az angolszászoknak a haditengerészet mindenhatóságára épült „periférikus” stratégiai elmélete. Ennek gyakorlati megvalósítása abban mutatkozott meg, hogy a támaszpontok rendszerének kiépítésével világ-méretű bekerítő műveleteket hajtottak végre a kontinentális ellenséggel szemben. A nézetek különbözőségét a földrajzi helyzet magyarázza. Az európai szárazföld szívében elterülő Németország természetesen kontinentális, a tengerekkel körülvett Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia katonai szakértői pedig a tengeri geopolitika elvét vallották.

Szintén a földrajzi tényező jelentőségének túlzott kiemelésére vezethető vissza az a hosszú vita is, amelyet a burzsoá katonai szakértők évszázadok óta folytatnak a külső és a belső hadászati vonal előnyeiről és hátrányairól. Egyes neves szerzők — például az angol Burne — még a második világháború után is azt vallották, hogy a győzelem egyik forrása a külső hadászati vonal helyes felhasználása és a hadászati bekerítés.⁴⁴ Erfurth német katonai szakértő ezzel szemben a belső hadászati vonal értéke mellett szállt síkra, amikor azt állította: a nagyobb mozgékonyság a belső vonalon harcoló felet támogatja, aki ily módon könnyebben átcsoportosíthatja erőit, s így szerinte „Clausewitz ama tételét, hogy a belső vonal előnyösebb, a modern háború még jobban alátámasztotta”.⁴⁵ E kiragadott két példából is világosan felismerhető, hogy az angol szerző — az angol hadművészet hagyományainak megfelelően — a periférikus, vagyis a *külső*, a német teoretikus pedig a még II. Frigyesre visszavezethető *belső* hadászati vonal előnyeit bizonyítja.

Az úgynevezett „technikai”, vagyis a páncélosok, illetőleg a légierők prioritásán alapuló elméletekben már — természetesen — több rokonvonást találunk a német és angolszász elméletek között. A legtöbb katonai szakértő, így az angolok közül Fuller, Liddell Hart, Dening, Harris, illetve Mitchell, Seversky, Summerall felismerték a technikai fegyvernemek jelentőségét, harcoltak is a hadsereg korszerűsítéséért.

Ez a harc azonban sem Nagy-Britanniában, sem az Amerikai Egyesült Államokban nem járt kellő eredménnyel. Ez a körülmény elsősorban Nagy-Britanniát tekintve látszik különösnek. Az angol hadsereg alakította ugyanis ki — lényegében még az első világháborúban — a harcokszó fegyvernemet, már 1917-ben páncélos hadtestet is szerveztek (vezérkari főnökévé a XX. század egyik legjelentősebb burzsoá katonai teoretikusát, Fuller vezérőrnagyot nevezték ki). Az angol páncélosok a háború után is a fejlődés élvonalában állottak, az 1925-ben gyártás alá kerülő angol Mark I. harcoksi korában kimagasló technikai alkotásnak számított. Nagy-Britanniában a katonai elmélet magas színvonalon állt. Fuller és Liddell Hart mellett számosan foglalkoztak a hadsereg gépesítésének problémájával. A reformerek kis létszámú, teljesen gépesített hadsereg felállítására törekedtek. „Európában és általában minden összeírason alapuló hadsereggel szemben — állapítja meg Dening — egy néhány hadosztályból álló gépesített haderő mérhetetlenül nagy katonai hatalmat biztosít a birodalomnak..., mivel valószínűtlen, hogy a tömeges hadseregen alapuló rendszerek át tudják venni a kis gépesített hadseregek” (rendszerét).⁴⁶

⁴³ Earle, M.: *Makers of modern Strategy*. Princeton, Univ. Press, 1943. 344—368. o.; *Axis Grand Strategy*. 537—538. o.; *Falls: The Question*. 17. o.; *Matloff—Snell*: i. m. 295—297. o.; *Command Decisions* 11—25. o.; *Kennan, G.*: *American Diplomacy 1900—1950*. 94—96. o.

⁴⁴ Burne: i. m. 18—19. o.

⁴⁵ Erfurth, W.: *Die Geschichte des deutschen Generalsfábs 1918 bis 1945*. Göttingen, 1957. 253—255. o.

⁴⁶ Dening, B. C.: *The Future of the British Army*. London, Witherby, 1928. 56. o.

A magas fokon gépesített kis hadsereg létrehozása ugyanis megfelelt a brit birodalmi politikának. Angliát az első világháború után nem fenyegette közvetlen inváziós veszély, sebezhető pontjai inkább a gyarmatok voltak. 1928-ban például egy esetleges háborút tekintve, elsősorban India északnyugati határterületeit (a Szovjetunió ellen!) tartották lehetséges hadszíntérnek.⁴⁷ A kis létszámú, mindenütt bevethető gépesített hadsereg tehát az egész világon mintegy rendőrként vigyázhatott volna a birodalmi érdekek felett.

A Douhet-elv is csakhamar eljutott Angliába, a légierő elfogadta s megkísérelte, hogy elsősorban a hadászati bombázók gyártására helyezze a fő súlyt. E célját azonban főleg gazdasági okokból csak nehezen tudta megvalósítani.

Az angol hadsereg fejlődése azonban korántsem haladt a szakértők által lefektetett vágányokon. A gépesítés messze elmaradt a kívántaktól. 1927-ben például még csak négy páncélos zászlóaljat állítottak fel Angliában.⁴⁸ A kormányzat főleg gazdasági nehézségekre hivatkozva, melyek az 1929-es válság idején valóban be is következtek, csökkentette a hadikiadásokat. Változtatlanul a flottát részesítették a legtöbb támogatásban, 1928-ban például

a légierőre 15 500 000 fontot,
a hadseregre 41 565 000 fontot;
a haditenegrészetre 58 000 000 fontot;
— összesen tehát 115 115 000 fontot fordítottak.⁴⁹

Az angol hadsereg fejlesztése az 1930-as években is háttérbe szorult. Sem a gépesítés, sem a hadseregszervezés rendszere (ez utóbbiban az önkénteségen és területi milícián alapuló elavult Cardwell-rendszer maradt érvényben) nem volt kielégítő. Ezért feltétlenül az angol kormánynak a német háborús veszélyt lekicsinylő, könnyelmű és bűnös politikáját hibáztathatjuk. Ez okozta, hogy 1939-ben az angol hadsereg csupán 160 000 rosszul felszerelt katonát és 1500 repülőgépet küldött Franciaországba.⁵⁰

Bár az 1930-as években az angol katonai elmélet továbbra is a fejlődés élvonalában maradt, a hadsereg elmaradottságán és az angol hadseregben megcsontosodott szakszerűtlen vezetési elveken nem tudott változtatni.

1936 óta viszonylag a légierő, a légelhárítás és a légideszant-alakulatok fejlődtek leginkább. Szovjet, német és amerikai tapasztalatok alapján létrejöttek az első légideszant-egységek, s közvetlenül a háború kitörése előtt megindult a később oly jelentős szerepet játszó radar-hálózat kiépítése is.

Az angol katonai elméletre tehát az angol imperializmus érdekei korszerű katonai eszközökkel való megvédésének feladata nyomta rá a bélyegét. Elvei, a flotta prioritása, a perifériális hadászat stb. ugyanazok maradtak, mint a korábbi évszázadokban. A technika fejlődése és az 1917-es orosz forradalom azonban új módszerek bevezetésére ösztönözte az angol katonai szakértőket. E korszerű elvek azonban nem mentek át a gyakorlatba, 1936-ig szinte egyáltalán nem fejlesztik az angol hadsereget, amely 1939-ben elsősorban politikai vezetői bűne miatt készületlenül lép be a háborúba.⁵¹

Az Amerikai Egyesült Államok katonai elmélete — egészen a spanyol

⁴⁷ Uo. 49. o.

⁴⁸ *Liddel Hart: The Remaking ...* 55. o.

⁴⁹ *Dening: i. m.* 224. o.

⁵⁰ *Bryant: The Turn of the Tide.* 47–49. o.

⁵¹ *Fuller, J. C. F.: Memoirs of an unconventional Soldier.* London, Nicholson, 1936. 227–228. o.; „Meg kell mondanunk — írja Montgomery az angol expedíciós hadsereg 1939-es állapotáról —, hogy hadseregünket, szegényünkre, olyan fegyverekkel és felszereléssel küldtük a legmodernebb háborúba, melyek erre tökéletesen alkalmatlanok voltak, s csak magunkat hibáztathatjuk az 1940-ben elszenvedett kudarcookért.” (*Montgomery: i. m.*) Az angol hajóhad fejlesztésére lásd *Roskill, S. W.: The Strategy of Sea Power.* London, Collins, 1962. 143–155. o.

polgárháborúig — szinte teljesen az első világháború tapasztalatainak általánosítására épült fel. Egyetlen jelentős teoretikusuk, a Douhet elveit átvevő és továbbfejlesztő Mitchell tábornok elméletét az amerikai hadsereg és légierő vezetői sokáig mereven elutasították.⁵¹

Az USA hadserege és haditengerészete fokozatosan korszerűtlenné vált, az 1920-as években az egyetlen számottevő fejlődést a repülőgép-anyahajó megjelenése jelentette. A hadsereg, s egyben a katonai elmélet hanyatlását például az a tény is mutatja, hogy valamennyi jelentős hadsereg közül Amerikában szerveztek legkésőbb önálló harckocsialakulatot — 1939-ben.⁵²

Bár mint láttuk, az Amerikai Egyesült Államok hadserege meglehetősen lemaradt a fegyverkezési és korszerűsödési versenyben, bizonyos haladás itt is észlelhető volt. Javult a tisztképzés minősége, főleg a vezérkari tisztek esetében. Ekkor alakultak ki például azok a hadászati alapelvek is (principles of war), amelyek a második világháborúban — s többségükben még ma is —, az amerikai hadászati vezetés alapját alkotják.

E hadászati elvek — amelyek többségükben egyszerű alapigazságokat fejeznek ki, s ennél fogva szinte azonosak valamennyi katonai doktrínában —, felsorolását és összehasonlítását azonban mégis szükségesnek tartom, mivel a későbbiekben látni fogjuk, hogy a gyakorlatban mennyire nem sikerült szem előtt tartani e mindennapos bölcsességeket.⁵³

Amerikai	Angol	Szovjet
1. Cél	A cél kiválasztása és megtartása	Előnyomulás és az elért siker megtartása
2.	Morál	Erkölcsei tényező
3. Egyszerűség	—	—
4. A vezetés egysége	Együttműködés	Együttműködés
5. Támadás	Támadás	Támadás
6. Manőver	Mozgékonyosság	Mozgékonyosság: a kezdeményezés megragadása
7. Tömeg	Erőösszpontosítás	Erők és eszközök összpontosítása
8. Az erők gazdaságos felhasználása	Az erők gazdaságos felhasználása	Az erők gazdaságos felhasználása
9. Meglepés	Meglepés	Meglepés
10. Biztonság	Biztonság	Hadászati tartalék
11. —	Adminisztráció	—
12. —	—	Megsemmisítés

Anélkül, hogy az elvekből messzemenő következtetést vonnánk le, előjáróban csupán a 3. elvvel (egyszerűség) kapcsolatban kívánjuk megje-

^{51/a} Earle: i. m. 487—501. o.; Millis, W.: A Study of American military History. New York, 1956. 307—367. o.; Dupuy, R.—Dupuy, T. N.: Military heritage of America. New York—London, Mac Grawhill, 1965. 412—413., 644—646. o.; Sevin, D. J.: Mitchell, Pioneer of Air Power. New York, 1943.

⁵² Watson, M.: Prewar Plans and Preparations. Washington, Gov. Print. Off. 1950. 143—144. o.; Millis: i. m. 244. o.

⁵³ Dupuy: i. m. 7—9. o.; Essame, H.—Bellfield, E. M. G.: The North-West Europe Campaign 1944—1945. Aldershot, Gale-Polden, 1962. 8. o.

gyezni, hogy a második világháborúban éppen az amerikaiak rendelkeztek a legbonyolultabb — s éppen ezért gyakran csődöt mondó vezetési hálózattal.

*

A második világháború tapasztalatai azt mutatják, hogy a fentebb felsorolt elvek és elméletek nem maradtak pusztán vezérkari eszmeifuttatások. Legtöbbjük a gyakorlatban is megvalósult, s így jelentősen befolyásolták a háború vezetését.

3. Politika és hadászat

A kapitalista államok hadászatát elemezve első lépésként a politika és a hadászat elválaszthatatlan kapcsolatából kell kiindulnunk, mivel mindenekelőtt az egyes országokban uralkodó társadalmi rendszer, az illető ország politikája jelöli ki a katonai vezetés számára az elérendő háborús célokat, s ennél fogva ez irányítja lényegében a hadászatot is. Németország, Nagy-Britannia, az USA és más államok a második világháborúban ugyanazt a politikát folytatták, amely már a háború kitörése előtt eldöntötte későbbi állásfoglalásukat. E különféle politikai célkitűzések összessége végeredményben meghatározza a háború jellegének alapvető fontosságú kérdését, amelynek helyes megválaszolása nélkül a hadászat megfelelő értékelése sem oldható meg.

Jelen tanulmány nem kíván a háború jellegének problematikájával behatóbban foglalkozni, erre már hosszas viták után számos kísérlet történt. Nézetünk szerint az 1960-as lipcei történelemszinkongresszus erre helyes választ adott, amikor megállapította, hogy a háború Németország részéről elejétől végéig igazságtalan, rablőháború volt, a Szovjetunió, Jugoszlávia, Norvégia stb. igazságos honvédó háborút vívott a fasiszta hódítás ellen. Helyesen közelítette meg a kongresszus a nyugati hatalmak háborújában (az úgynevezett „drôle de guerre” idején) Nagy-Britannia és Franciaország imperialista háborút viselt, ez a háború akkor váltott igazságossá, amikor a népek és később a kormányok — elsősorban a német sikerek hatására — felismerték a fasiszmus veszélyét és aktív harcba léptek ellene. Bár, mint később látni fogjuk, az Amerikai Egyesült Államok és Anglia politikájában mindvégig ezzel ellentétes tényezők is szerepet kaptak, politikájukat és ennek folyamányaként hadászatukat is elsősorban a fasiszmus megsemmisítésének szándéka vezette.

A háború jellegének eme tisztázása megkönnyíti számunkra az angolszász államok politikájának, háborús céljának, valamint a koalíciós hadviselés több, máskülönben nehezen érthető problémájának megoldását.

Mindkét angolszász állam politikájában, bár helyzetük, saját önálló imperialista célok és más tényezők gyakran lényeges eltérést okoztak, határozott közös vonásokat találhatunk. Mindkét nagyhatalom az „európai egyensúly” megteremtésére és fenntartására, vetélytársaik elszigetelésére, a szovjetellenes szövetség létrehozására törekedett. Elképzeléseiket a legvilágosabban Lloyd angol konzervatív politikus (nem azonos az ismert George Lloyd liberális miniszterelnökkel), fogalmazta meg „Szabad utat engedünk Japánnak Oroszországgal szemben, megadjuk Németországnak azt a jogot, hogy újra felfegyverkezdhessen, szövetkezzünk Franciaországgal s a francia—angol együttműködés lehetetlenné teszi Németország nyugati terjeszkedését. Másrészt viszont megnyitjuk az utat Németországnak kelet felé, azzal, hogy terjeszkedési lehetőséget nyújtunk neki. Ezekkel az eszközökkel elirányítjuk

magunktól Japánt és Németországot és sakkban tartjuk Oroszországot”⁵⁴ (Kiemelés tőlem — R. Gy.) Ezt a célt szolgálta az 1925-ös locarnói egyezmény és a Németország gazdasági megsegítését, elsősorban újra felfegyverzését célzó Dawes- és Young-terv (1928-ban) is. Az úgynevezett „megbékélés”-nek ugyanezzel a megalkuvó politikájával találkozhatunk az 1930-as évek nagy nemzetközi politikai válságai alatt — 1931. japán agresszió Mandzsuriában, — 1935. olasz támadás Abesszínia ellen, — 1936. spanyol polgárháború. Egyedül a Szovjetunió ismerte fel a fasiszta agresszió veszélyét és minden erőfeszítését ennek megakadályozására összpontosította. A szovjet politikát az antifasiszta erők összefogására, a kollektív biztonság megteremtésére való törekvés jellemezte. Politikájuk azonban a nyugat rövidlátó, bűnös, a náci agressziót kiszolgáló, megalkuvó politikája miatt nem járhatott eredménnyel.

Az angolszász „megbékélési politikára” az 1938-as müncheni egyezmény tette fel a koronát. A „békeszerető” Chamberlain és Daladier, Roosevel és az amerikai politika buzgó támogatásával, saját imperialista céljaik védelmében feláldozták Csehszlovákia függetlenségét, s gyakorlatilag teljesen szabad kezét adtak Hitlernek Közép- és Kelet-Európában.

Kétségtelen tény, hogy az 1930-as években — mint már korábban említettük —, sem Nagy-Britannia, sem az Amerikai Egyesült Államok nem rendelkezett számottevő azonnal bevethető fegyveres erővel; ez azonban nem mentheti politikájukat, mivel ez lényegében, amikor a fasiszta országokkal a konfliktus elkerülhetetlenné vált, saját helyzetüket és az egész emberiség helyzetét is súlyosbította.

1939 tavaszától, többé-kevésbé egyidejűleg, lassú átalakulás indult meg az angolszász államok — valamint Franciaország — politikájában. Politikusaik, mindenekelőtt Roosevel és Churchill, lassanként felismerték, hogy a fasiszta agresszió nem csupán az emberiség békéjét, hanem saját imperialista érdekeket is veszélyeztet. Akkor indultak meg, bár korántsem egyértelműen, Moszkvában azok a tapogatózó tárgyalások, amelyek egy esetleges angol—francia—szovjet katonai szövetség lehetőségét latolgatták. E tárgyalások elsődleges célja azonban az volt, hogy a Szovjetuniót egy rendkívül kétes értékű szövetségbe bevonva, kiszolgáltassák a német támadásnak.⁵⁵ Természetes, hogy a tárgyalások ily módon nem vezethettek eredményre.

A birodalmi érdekeiben veszélyeztetett Nagy-Britannia és Franciaország 1939. szeptember 3-án hadat üzent Németországnak, s 1941 tavaszától kezdve már az USA is nagyobb mértékben támogatta a fasizmus ellen ekkor egyedül harcoló Nagy-Britanniát, majd 1941. december 7-én maga is belépett a háborúba.

Az angolszász politika és hadászat ekkor újból alapvetően azonos célokért küzdött. Egyrészt valóban le akarták verni Németországot. Másrészt azonban más országok meggyengítésére is törekedtek, hogy ily módon rakják le az Amerikai Egyesült Államok világhegemoniájának alapjait, illetőleg az USA árnyékában továbbra is fenntartsák a Brit Nemzetközösség vezető szerepét a világon. E politika éle mindenekelőtt a potenciális vetélytárs, a szocialista Szovjetunió ellen irányult.

Ez az ellentmondásos politika — mint erre később kitérünk — az egész háború folyamán megnyilvánult. Végeredményben olyan katonai elhatározásokhoz vezetett — a legjelentősebb s egyben legmarkánsabb példa erre

⁵⁴ A bécsi „Neue Freie Pressenek” 1934. május 17-én adott nyilatkozatából. Id. Rothstein: i. m. 25. o. (angolul).

⁵⁵ Churchill: Their finest Hour. Boston, Houghton Mifflin, 1949. 34. o.; A Nagy Honvédő Háború története, 1. köt., Budapest, Zrínyi Kiadó, 1964. 49—51. o.; Bryant: i. m. 47—49. o.; Gyeborin: i. m. 322. o.; Majszkij, J. M.: Ki segített Hitlernek? Budapest, Kossuth, 1964. 195—252. o.

a második front megnyitását megelőző csaknem hároméves huzavona — melyek csak az angol—amerikai imperializmus pillanatnyi érdekeit szolgálták. Ennek nemcsak az antifasiszta koalíció egyetemes érdekeit, hanem saját katonai érdekeiket is alávetették.

E vázlatosan körvonalazott közös politikai platform mellett természetesen megmaradtak s egyes időszakokban fokozottan érvényre jutottak Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok önálló politikai törekvései is, amelyek gyakran egymással is ellentétbe állították a szövetséges angolszász hatalmokat. E sajátos nemzeti vonások alaposabb megismerése jelentősen elősegíti számunkra az angol—amerikai hadászat tanulmányozását.

Nagy-Britannia

Az angol hadászat kiinduló bázisát mindvégig a hagyományos brit imperialista politika jelentette. Nagy-Britannia, mint a világ legerősebb tengeri hatalma, már évszázadok óta arra törekedett, hogy az európai szárazföldön ne jöjjön létre olyan hatalom, amely túlságosan megerősödvé uralma alá tudja kényszeríteni a kontinens államait és ezzel veszélyezteti a brit birodalom érdekeit; támaszpontjainak és összekötő vonalainak rendszerét. „Az európai egyensúly” fenti alapelve hosszú ideig rendkívül eredményes politikai vezérfonalnak bizonyult. Segítségével Anglia a maga jelentéktelen szárazföldi erejével és óriási tengeri hatalmával a legerősebb szárazföldi hatalmokat — a XVIII—XIX. században Franciaországot és 1914—1918-ban Németországot is — térdre tudta kényszeríteni.

A „balance of power” célszerű alkalmazása két fontos politikai és katonai előfeltételtől függött: az elsőt a szövetségesek kiválasztásában, a másikat a háború céljának pontos meghatározásában lelhetjük fel. Nagy-Britannia ugyanis mindig erős kontinentális szövetségeseket talált, akik a fő hadszíntér terheit viselték (A hétéves háborúban Poroszország; Napóleon ellen: Ausztria, Oroszország, Spanyolország, Poroszország; az első világháborúban: Oroszország és Franciaország) s ugyanekkor a legyőzött fél gyarmatai Anglia hajóhadának estek áldozatul, és a módszer segítségével a XIX. század végén Anglia a leghatalmasabb gyarmatbirodalmat mondhatta magáénak. Az viszont sohasem állt érdekében Nagy-Britanniának, hogy ellenfelét túlságosan meggyengítse, mivel ez esetben megbomlott volna az „európai egyensúly” s más erők ellen kellett volna fellépnie a brit diplomáciának.

A fenti elgondolások a második világháború előtt is döntően érvényre jutottak az angol politikában. Anglia kis hadsereggel és erős hajóhaddal lépett a háborúba, s eleinte csak korlátozott célokat akart megvalósítani. A XX. században végbement politikai és technikai fejlődés azonban több vonatkozásban módosította a hagyományos angol politikát, s ez a tény, valamint az angol államférfiaknak és katonai vezetőknek az a törekvése, hogy változatlanul a XVIII—XIX. századi „birodalomépítő” politika alapelveinek megfelelően irányítsák az anyaországot és a domíniumok háborús erőfeszítéseit, gyakran törést és kettősséget okozott az angol „nagy stratégiában”.

Anglia korábbi előnyös hadászati helyzete az első világháború után rohamosan rosszabbodott. Ezt több okkal magyarázhatjuk:

1. Eltolódott a világ hatalmi egyensúlya. Négy „új” hatalom tűnt fel, amelynek gazdasági és katonai potenciálja egyaránt felülmúlta, vagy megközelítette a közelmúlt leggazdagabb és legerősebb birodalmát, a Brit Nemzetközösséget: az Amerikai Egyesült Államok, a Szovjetunió, Németország és Japán. Ennek következtében Anglia megszűnt döntő tényező lenni a vi-

lágpolitikában, bár politikai befolyásának egy részét sikerült megőriznie, s mindjobban háttérbe szorult e hatalmak mögött.

2. Az első szocialista állam, a Szovjetunió létrejötté, s a fasiszta rendszer megjelenése Németországban és más államokban világnézeti jellegűvé tette a politikát és ezáltal a háborút is. Az antagonisztikus társadalmi berendezkedésű országok összecsapása rendkívüli mértékben előtérbe állította a morális és gazdasági tényező szerepét. Nagy-Britannia imperialista kormányai ellenszenvvel nézték a szocialista társadalmat, s minden gazdasági, politikai és háborús eszközt felhasználtak arra, hogy kiküszöböljék a szocialista forradalom e „tűzfészket”. Ezért támogatták az uralomra jutott német faszizmust — bár meg kell jegyeznünk, hogy egyes túlzott jobboldali köröktől eltekintve sem a konzervatív, sem a labourista politikások nem rokonszenveztek a faszizmussal, mivel azt remélték, hogy e két veszedelmes vetélytárs majd egymással fog leszámolni.

3. A haditechnika rohamos fejlődésével megszűnt Anglia sebezhetetlensége. Az ellenséges légierők pusztításaitól a La Manche többé már nem tudta megóvni a brit szigeteket, sőt, a technika fejlettsége azt is lehetővé tette, hogy kombinált hadműveletekkel ellenséges katonaság szálljon partra a brit szigeteken, amire lényegében 1066 óta nem találhatunk példát. A légierők és a tengeralattjárók ezenfelül Anglia létfontosságú tengeri szállításait is veszélyeztették.

E sokféle hatás természetesen a háború alatti angol politikában is érvényre jutott: Anglia elvesztette korábbi fontosságát, többé sem új hódításokra nem törekedhetett, sem arra, hogy katonai erejének teljes latbavetésével semmisítse meg az ellenséget — erre hosszú ideig nem is nyílt lehetősége.

Ezek a tényezők tisztább megvilágításba helyezik Anglia második világháborús politikáját. Erről megállapíthatjuk, hogy fő célja a Brit Nemzetközösség és a gyarmatok megtartása volt. Ezt a tényt már a háború első szakaszában amerikai szövetségeseik is felismerték, s egy bizalmas vezérkari utasításban például így írtak erről a kérdésről: „Az angolok sohasem veszítik szem elől háború utáni kereskedelmi és katonai érdekeiket. Nekünk így kell őrködnünk saját érdekeink felett.”⁵⁶ Az angol katonai doktrína leglényegesebb sajátosságai azzal magyarázhatók, hogy a birodalom egyes részei a világ csaknem valamennyi pontján szétterültek, s megvédésük lehetőségei kormányozták döntően az angol politikát. A birodalom három döntő pontja C. Falls szerint: 1. a brit szigetek; 2. a Közel-Kelet; 3. Singapore.⁵⁷ A gazdasági hatalom bázisa a Közel-Kelet (főleg a gazdag iraki és iráni olajmezők miatt), s e döntő fontosságú terület kulcsa Egyiptom, amelynek megtartása három bázison — Gibraltár, Málta és Suez — nyugszik.

A fentiek — úgy véljük — bőven indokolják, hogy az angol politikusokat, amikor a Hitler-ellenes koalíció érdekeivel szembekerülve a Földközi-tengeri hadszíntér döntő szerepét hangsúlyozták, brit birodalmi érdekek vezették. Ez magyarázza azt is, hogy 1940 őszén, amikor az invázió veszélye még korántsem hárult el Anglia felől, s az angol szigeteket védő erők alig haladták meg az öt hadosztályt, a szűkös tartalékaikat Wawel rendelkezésére bocsátották Egyiptom megvédésére.⁵⁸

A Földközi-tenger szerepének túlzott kihangsúlyozása az egész háború alatt megmutatkozott. 1942-ben például ugyancsak az angolok kényszerítették rá habozó amerikai szövetségésüket — ekkor nézetem szerint a háború egész szempontjából helyesen —, hogy az akkor még csak korlátozott erőkkel végrehajtható észak-franciaországi partraszállás (az úgynevezett

⁵⁶ „Never absent from British minds are their post-war interests, commercial and military. We should likewise safeguard our own eventual interests.” (Matloff: i. m. 30. o.)

⁵⁷ Falls: i. m. 24. o.

⁵⁸ Butler: i. m. 178–179. o.

„Sledgehammer”) helyett az afrikai partraszállást válasszák.⁵⁹ Az angolok a háború befejező éveiben is kitartottak a Földközi-tenger keleti medencéjében végrehajtott deszant-vállalkozások mellett. Ekkor azonban már a szűkebb brit imperialista érdekek védelme vezette Churchillt a balkáni invázió támogatására, Rhodos elfoglalásának megkísérlésére 1943 októberében,⁶⁰ s az Észak-Olaszországon át Bécs irányra végrehajtott támadás szorgalmazására.⁶¹ Churchill és vezérkari főnöke, Alanbrooke, e terveikkel kettős politikai célt kívántak elérni (katonai céljaikra és a megvalósítás lehetőségére később térünk ki), egyrészt biztosítani akarták a Balkánon az angol befolyást (ez utóbbira mutat az is, hogy 1944 decemberében már 40 000 angol katona tartózkodott Görögországban, akik levették a görög nép szabadságmozgalmát),⁶² másrészt szovjetellenes célok is vezették őket, amennyiben Délkelet-Európa megszállásával meg akarták akadályozni a későbbi népi demokratikus államok létrehozását.

A birodalmi érdek mellett, gyakran ezzel szoros kapcsolatban, néha azonban ezzel ellentétben még számos egyéb mozgatóerő is hatott az angol politikára a második világháborúban.

A világháború első évében, bár Chamberlain szavai szerint „tisztá lelkiismerettel”, csupán azzal a céllal, hogy a fasiszták „módszereinek véget vetnek” léptek be a háborúba,⁶³ még tisztán birodalmi imperialista célok vezették Angliát (s nem kevésbé Franciaországot). Egyáltalán nem szándékoztak Németország ellen támadóan fellépni, s jellemző, hogy két kisebb, csak részben megvalósult támadó elképzelésük (Észak-Norvégia és a Dardanellák megszállása) is kelet, tehát lényegében a Szovjetunió ellen irányult.⁶⁴ Az sem véletlen, hogy amikor a főhadiszíntéren csak kb. 120 000 angol tartózkodott, s ezek sem viseltek komoly háborút, 100 000 katonát szántak Finnország megsegítésére a Szovjetunió ellen.⁶⁵ Anglia ekkor még nem kívánta a német fasizmus feltétel nélküli megsemmisítését, nem is készült a háborúra, legfeljebb, mint ahogyan Sir John Kennedy megállapítja: A Szovjetunió ellen, amelyet „egyetlen lehetséges ellenséges nagyhatalomnak látott”, s csak azt nem látták előre biztosan, hogy „Németország melyik oldalra áll”⁶⁶ majd a háborúban.

1940 májusában azonban, amikor a háború Anglia létérdekeit kezdte fenyegetni, új vonások jelentkeztek az angol politikában. A londoniak tüntettek a náci ellen. Chamberlaint lemondatta az alsóház, s Churchill került a birodalom élére, aki következetesen harcolt a náci ellen, s már 1939 szeptemberében a következőkben jelölte meg Anglia háborús céljait: „Azért harcolunk, hogy megvédjük az egész világot a náci zsarnokságtól, s megvédjük mindent, ami szent az emberiségnek”.⁶⁷ A dünkirchemi „csata” után Anglia valóban lázasan készült az önvédelemre. A kapituláció gondolata nem merült fel az angolokban. Háborújuk ekkor vált igazságossá, s ezt a jellegét mindvégig meg is őrizte annak ellenére, hogy az önálló imperialista elképzelések és szovjetellenes tendenciák mindvégig megmaradtak, sőt a háború egyes szakaszaiban túlsúlyra is jutottak a brit politikában.

Franciaország eleste után Nagy-Britannia mintegy kilenc hónapig egyedül

⁵⁹ *Bryant*: i. m. 460–473. o.

⁶⁰ *Churchill*: i. m. III/2. 295. o.; *Bryant*: i. m. II. 54–57. o.; *Ehrman*: i. m. V. 54–55. o.; *Matloff*: i. m. 251–252. o.

⁶¹ *Churchill*: i. m. VI. 194–196. o.; *Bryant*: i. m. II. 387. o.; *Wilmot*: i. m. 438–439. o.

⁶² *Ehrman*: i. m. V. 567–569. o.; *Bryant*: i. m. II. 346. o.

⁶³ *Feiling*, B. K.: *Nevilla Chamberlain*. London, 1946. 327. o.

⁶⁴ *Gyeborin*: i. m. 86–88. o.; A Nagy Honvédő Háború története, 1. köt., 249–253. o.

⁶⁵ *Butler*: i. m. 63–64. o.; *Bryant*: i. m. I. 75. o.

⁶⁶ *Wedemeyer*: i. m. 198. o.

⁶⁷ „This is not a question of fighting for Danzig, of fighting for Poland. (Wie are fighting to save a whole World from the pestilence of Nazi tyramy and in defence of all that is most sacred to man.” (Id. *Fuller*: *The Second World War*. 26–27. o.)

harcolt fegyverrel a fasizmus ellen. Ebben az időben természetesen defenzívába szorult, de ez a védelem — amíg a tengereken az angol hajóhad uralkodott, támadási lehetőségeket is rejtett magában.⁶⁸ Az angol politika ekkor szárazföldi szövetségeket keresett és talált is magának — akik egy időre lekötötték Németország erejét. (1941 tavaszán Jugoszlávia és Görögország.) Ez a tény magyarázza azt is, miért fogadták Nagy-Britanniában olyan kitörő örömmel 1941. június 22-ét, a Szovjetunió hadbalépését.

Az angolok, akik nem bíztak a szovjet állam ellenálló erejében, eleinte valóban segíteni kívántak nehéz helyzetbe került szövetségesükön, legalábbis annyira, hogy egy ideig még ellen tudjon állni Németországnak. Ezért kisebb áldozatokat hoztak érte, s a perifériákon még támadtak is, mint azt a 1942. november 8-án végrehajtott észak-afrikai partraszállás is tanúsítja.

1943 után fokozottan előtérbe kerültek a hadászatban az angol imperialista érdekek. Ekkor ugyanis már nyilvánvalóvá vált, hogy a Szovjetunió egyedül is legyőzi Németországot, s nem szorul a különféle kisebb-nagyobb tehermentesítő hadműveletekre.

Ez leginkább a második fronttal kapcsolatos angol álláspont elemzésével válik nyilvánvalóvá. Itt ugyanis az angolok, szövetségeseik elemi érdekeivel s a hadászati alapvető szabályaival szembehelyezkedve, a „birodalmi” szempontoknak jobban megfelelő földközi-tengeri hadszíntér prioritására törekedtek. Maradandó eredményeket azonban — az 1944 januári anziói partraszállás után — már nem mutathattak fel, mivel ekkorra már Nagy-Britannia gazdasági és katonai potenciálja messze elmaradt az amerikai erőforrásoktól; s ez azzal a következménnyel járt, hogy az angol—amerikai szövetségben Anglia egyre jobban háttérbe szorult.

A brit politika utóljára a háború végén kísérelte meg, hogy önálló utakra lépjen. Ekkor minden óvatosságát félrerakva szakított hagyományos periférikus hadászati elgondolásával, s először 1944 szeptemberében, majd 1945 márciusában azt igyekezett elérni, hogy a szövetségesek Berlin irányában mérjék a főcsapást. Az előbbi — Montgomery Ármhennél kudarcot vallott áttörési tervét — hadászati szempontok is indokolták, s sikere esetén a háború mintegy félesztendővel hamarabb ér véget. 1945 tavaszán, amikor a Németország leverése már csak napok kérdése volt, kizárólag politikai törekvések vezették Churchillt; ha ugyanis az angolok szállnák meg Berlint, ez hatalmas erkölcsi nyereséget hozna — nézete szerint — a sok gazdasági s katonai kudarcot szenvedett Angliának, s ezzel egyszerre a szovjet csapatokat is megakadályozták volna, hogy Berlint megszállják.⁶⁹

Röviden itt is utalnunk kell a szövetségesek — Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok viszonyára. Mindkét fél arra törekedett, hogy közösen intézzék a háború politikai és katonai irányítását. E célból az államfők többször is tanácskoztak egymással. (Quebec, Casablanca, Washington, Kairó, Teherán, Jalta stb.) Közös katonai bizottságokat állítottak fel, s később a vezérkari főnökök is közös testületet alkottak. Annyiban közös volt a két állam célja is, hogy Németországot tekintették a főellenségnek. Több lényeges kérdésben azonban leküzdhetetlennek látszó ellentétek tornyosultak az együttműködés elé. Mindkét államvezetés a háború utáni politikáját tartva szem előtt, világhatalomra tört, s elsősorban saját céljai irányították. Anglia így birodalmi érdekeinek megfelelően az európai hadszíntéren a Földközi-tenger—Italia—Balkán, a Távolszelepen pedig Burma—Singapore—Indonézia fő támadási irányt javasolta. Az Amerikai Egyesült Államok ezzel

⁶⁸ Butler: i. m. 212—217. o.; Liddell Hart: Strategy. 351—353. o.; Fuller: i. m. 86—87. o.; Falls: The Question 26. o.

⁶⁹ Fuller: The Conduct of War 1789—1961. New Brunswick, Rutgers Univ. Press. 1962. 227. o.; Bryant: Triumph in the West. 443—444. o.; Montgomery: Memoirs. 294—297. o.; Wilmot: i. m. 740—742. o.

szemben Európában Észak-Franciaország, a Távols-Keleten a Csendes-óceán, Fülöp-szigetek, Japán hadműveleti vonal mellett tört lándzsát. Mindkét esetben a sokkal jelentősebb erőt képviselő USA álláspontja diadalmaskodott.

Befejezésül, Anglia háborús politikáját értékelve meg kell állapítanunk, bár végeredményben győztesként került ki a háborúból, s közben is több eredményt ért el, imperialista politikája lényegében kudarcot vallott. A háború után megindult a féltve őrzött gyarmatbirodalom szétesése. Anglia világhatalomból másodrendű tényezővé vált a világpolitikában.

Az Amerikai Egyesült Államok

Az USA hadászatának értékelése, mint láttuk, a különböző pártállású és nézetű burzsoá szerzőknél meglehetősen nagy eltéréseket mutat. Egy tényben azonban a leghevesebb burzsoá bírálók és hivatalos amerikai felfogás leglojálisabb védői is egyetértenek: az Amerikai Egyesült Államok katonai vezetésében tisztán katonai szempontok jutottak érvényre. Kent Roberts Greenfield, az amerikai hadtörténetírás egyik vezető személyiségének szavai szerint „az USA katonai stratégiája... *nemzeti politika* (Kiemelés tőlem — R. Gy.) lett a háború alatt.”⁷⁰ Ez a megállapítás azonban, mint a következőkben látni fogjuk, természetesen nem fedi a tényeket.

A különböző felfogású hadtörténetírók azonban eltérően értékelték a katonai szempontok e sajátos előtérbe kerülését. A hivatalos felfogás szószólói dicsőítik az Amerikai Egyesült Államok politikai és katonai vezetőit — szerintük — tisztán az emberiség érdekei megvédésének magasztos szempontjai irányították a háború alatt, s ezáltal szinte felbecsülhetetlen értékű szolgálatot tettek a világnak.⁷¹ A jobboldali ellenzéki történetírók, az úgynevezett revizionisták,⁷² akik a háború előtt politikailag az izolacionisták álláspontját képviselték; ezzel szemben azzal vádolják az Amerikai Egyesült Államok akkori vezetőit — elsősorban Rooseveltnél —, hogy elárulták az USA nemzeti érdekeit, s szerintük hihetetlen politikai rövidlátással nem a főellenség, a Szovjetunió, hanem a kevésbé veszélyes Németország ellen fordultak,⁷³ s teljesen figyelmen kívül hagyták a döntő fontosságú politikai szempontokat. „Nem a kedvező béke elérése, hanem pusztán a katonai győzelem kivívásának gondolata lebegett előttük” — állapítja meg az amerikai katonai és polgári vezetéséről szólva az angol Fuller is.⁷⁴

A háború általános törvényszerűségei azonban kategórikusan cáfolják ezt az állítást. Az amerikai politikai és katonai hadászat mélyebb elemzése pedig konkrét formában is feltárja azokat az elválaszthatatlan kapcsolatokat, amelyek az USA háború előtti és alatti politikáját, politikai céljait és katonai hadászatát összefűzték.

Természetesen nem állíthatjuk, hogy az az összefüggés mindvégig teljesen tisztán állt volna az amerikai vezetők előtt, akik, kétségtelen tény, mind az antifasiszta koalíció egyetemes érdekeit, mind pedig saját szűkebb nemzeti és osztályérdekeiket tekintve, számos hibát követtek el a háború alatt. Hosszú ideig, mint ezt a háború előtti amerikai haditervek változatossága is

⁷⁰ Command Decisions XIII. o.

⁷¹ Lenger, W. L.—Gleason: The undeclared War. New York, 1953.; Feis, H.: The Road to Pearl Harbour. New York, 1955.; Sherwood: Roosevelt and Hopkins. New York, 1948.; Cordell Hull: The memoirs of — New York, 1948.

⁷² A történelmi revizionizmus első és maig legjelentősebb képviselője Ch. Beard. E kérdésre vonatkozó munkái: The forming of American Foreign Policy 1932—1940. és a President dent Roosevelt and the Coming of the War 1941. New Haven, 1948. — Álláspontjuknak jó összefoglalását nyújtja: Entlarvte Heuchelei. Hrsg. v. H. E. Barnes, Wiesbaden, Priester, 1961. 257. o.

⁷³ Entlarvte Heuchelei. 149—151. o.; Tansill: Back door to war. Chicago, 1952. 253—255. o.

⁷⁴ Fuller, J. F. C.: The Conduct of War 1789—1961. New Brunswick, 1962. 296. o.

bizonyítja, azt sem ismerték fel, ki lesz a főellenségük egy esetleges háborúban.⁷⁵ „Az emberi gyengeségek — jegyzi meg találoan Taylor angol történész — általában inkább formálják a történelmet, mint az emberi gonoszság.”⁷⁶ A szubjektív tényező, az egyes amerikai politikusok emberi korlátai, valamint a sajátos amerikai belpolitikai helyzet, kétségtelenül azt a látszatot keltheti, hogy az USA második világháború előtti és alatti politikájának függvényét nem ábrázolhatjuk egyenes vonallal. Valamennyi nagyhatalom között az Amerikai Egyesült Államok háborús politikája volt a legegyszerűsebb, legellentmondásosabb. Ez az ellentmondásosság már a háború előtt tükröződött az amerikai politikában. A semlegességi törvény módosítása 1939-ben, amely az amerikai monopóliumok érdekeinek megfelelően „saját felelősségére” szabad kereskedelmet biztosított az agresszív hatalmakkal, a „benemavatozás” gyászos politikája a spanyol polgárháború idején, az amerikai politika leplezetlen szovjetellenessége azonban tisztán mutatta e politika imperialista jellegét.⁷⁷ Mindezek a lépések világosan azt a célt szolgálták, hogy az USA azzal, hogy távol tartja magát a világpolitikától, tulajdonképpen lehetőséget nyújt az agresszív hatalmaknak a háború kirobbantására. Tisztánlátásunkat, kétségtelenül zavarja, hogy ugyanezekben az években azonban néhány pozitívnak tekinthető amerikai lépéssel is találkozhatunk. Az amerikai politikai életben ugyanis már ekkor is meg voltak azok az erők, mindenekelőtt Rooseveltnél és a köréje csoportosult politikusokra gondolunk, akik már korán felismerték, hogy a német fasizmus győzelme az amerikai hatalmi célokat is veszélyezteti, ezért eleinte csak szavakban, majd az 1940-es német hadisikerük után, tettekkel is a fasizmus ellen fordultak. Vizsgáljuk meg röviden ennek az útnak az állomásait.

Az első, bár inkább csak belpolitikai jelentőségű lépést már 1937-ben megtalálhatjuk. Rooseveltnél és a köréje csoportosult politikusokra gondolunk, akik már korán felismerték, hogy a német fasizmus győzelme az amerikai hatalmi célokat is veszélyezteti, ezért eleinte csak szavakban, majd az 1940-es német hadisikerük után, tettekkel is a fasizmus ellen fordultak. Vizsgáljuk meg röviden ennek az útnak az állomásait.

Az első, bár inkább csak belpolitikai jelentőségű lépést már 1937-ben megtalálhatjuk. Rooseveltnél és a köréje csoportosult politikusokra gondolunk, akik már korán felismerték, hogy a német fasizmus győzelme az amerikai hatalmi célokat is veszélyezteti, ezért eleinte csak szavakban, majd az 1940-es német hadisikerük után, tettekkel is a fasizmus ellen fordultak. Vizsgáljuk meg röviden ennek az útnak az állomásait.

Az első, bár inkább csak belpolitikai jelentőségű lépést már 1937-ben megtalálhatjuk. Rooseveltnél és a köréje csoportosult politikusokra gondolunk, akik már korán felismerték, hogy a német fasizmus győzelme az amerikai hatalmi célokat is veszélyezteti, ezért eleinte csak szavakban, majd az 1940-es német hadisikerük után, tettekkel is a fasizmus ellen fordultak. Vizsgáljuk meg röviden ennek az útnak az állomásait.

⁷⁵ Az úgynevezett „színes” — kék, narancs, zöld stb. — tervek azon a feltételezésen alapultak, hogy az USA egyetlen ellenséges hatalommal szembe az eljövendő háborúban. Szinte valamennyi számbavehető hatalom — Japán, Németország, Anglia, Itália, Spanyolország stb. — ellen készült haditerv. (Watson: i. m. 243—257. o.; Command decisions 5—12. o.)

⁷⁶ Taylor, A. J. P.: The Origins of the Second World War. Oxford Univ. Press, 1961. 216. o.

⁷⁷ Beard: The Forming. 211—215. o.; Dahms: Rooseveltnél. 12. o., Kunyina, A. J.—Maruskin, B. I.: Az amerikai békeszeret legendája. Budapest, Kossuth, 1962. 161—164. o.; Hass, G.: München bis Pearl Harbour, Berlin, 1965. VII. 278. o.

⁷⁸ Rothstein: i. m. 129—135. o.

⁷⁹ Basic Documents on American History. Ed. by R. N. Cummager, New York, 1959. 449—451. o.

pítja, hogy „egyáltalán nem biztos még, hogy ha háború tör ki Európában, az Amerikai Egyesült Államok beavatkozik-e ebbe a háborúba.”⁸⁰ Még 1941 nyarán is úgy informálja Stimson hadügyminiszter az angol küldöttséget, hogy „az amerikai nép egészében véve azt kívánja, hogy kívül maradjon a háborún, s csak anyagi- és gazdasági támogatást nyújtson Nagy-Britanniának.”⁸¹ Részben ezzel magyarázhatók Rooseveltnél bizonyos sajátos megnyilvánulásai is. A müncheni válság idején például úgy nyilatkozott, hogy 100%-ig hamis az a feltevés, hogy az Amerikai Egyesült Államok Franciaország és Anglia oldalán csatlakozik a Hitler-ellenes egységfronthoz.⁸² Egyik 1940-es választási beszédében pedig ünnepélyes ígéretet tett az amerikai anyáknak, hogy fiaikat nem fogja háborúba küldeni.⁸³

Úgy véljük, e propaganda lényegében nem az amerikai nép, hanem az elszigetelődés hívei ellen irányult. Ezek ellenállását kellett leszerelni, s megnyerni szavazataikat. Az amerikai elnök óvatos hangú megnyilatkozásait azonban egyéb tényezők is indokolták. Az Amerikai Egyesült Államok imperialista törekvései a két világháború közötti évtizedekben elsősorban a Csendes-óceán felé irányultak. Az USA gyarmatainak és érdekerületeinek nagy része — az amerikai kontinensen kívül — a Csendes-óceán térségében terült el, ezért természetesnek tarthatjuk, hogy a harmincas években az amerikai külpolitika homlokterében a Csendes-óceán vidékének problémái állottak. A legtöbb, úgynevezett „színes” terv egy japán elleni háború lehetőségével számolt.⁸⁴ Kínában például az amerikai érdekek „védelmében” amerikai katonaság tartózkodott, amely a japán agresszió után is még a helyén maradt, mivel az amerikai külpolitika vezetői, főleg Hughes és Hull ragaszkodtak a támaszpontok megtartásához, s csak az 1937-ben, a hadsereg sürgetésére egyeztek bele a kiűritésekbe.⁸⁵

Az 1929-ben meginduló gazdasági válság is óvatosságra intette az amerikai vezetőket. A New Deal évei alatt, a gazdasági élet stabilizálásával elfoglalt USA vezető politikusai, a különféle válságok idején nem szándékoztak beavatkozni a zűrzavaros európai ügyekbe, csupán üzletemberek igyekeztek a hadianyag szállításokkal halászni a zavarosban.

Az elszigetelődési politika erejét, s egyben a gazdasági élet nehézségeit az amerikai hadsereg állapota is bizonyítja. Az első világháborút követő években nagyon keveset törődtek a hadsereg modernizálásával, az európai államokhoz viszonyítva, jelentéktelen összeget költöttek katonai kiadásokra. Ha a két utolsó békeév 1937—1938 katonai kiadásait összehasonlítjuk, a következő adatokat nyerjük,⁸⁶ alapegységül 1 milliárd amerikai aranydollárt számíthatunk:

Év	Németország	Nagy-Britannia	Franciaország	Japán	USA
1937	7,8	0,737	0,459	0,859	0,619
1938	5,7	1,110	0,464	1,215	0,668

A haderő létszáma 1938-ban 322 232, 1939-ben pedig 334 473 fő volt, tehát csupán kb. 12 600 fővel emelkedett.⁸⁷ A csekély létszám mellett a hadsereg

⁸⁰ Rothstein: i. m. 161—162. o.

⁸¹ Stimson—Bundy: i. m. 369. o.; Matloff—Shell: i. m. 31. o.

⁸² Taylor: i. m. 172. o.; Rothstein: i. m. 162. o.; Hass: i. m. 99. o.

⁸³ Beard: President Roosevelt. 17—18. o.

⁸⁴ Watson: i. m. 243—257., 298—30. o.; Command Decisions. 12—15. o.

⁸⁵ Total War and cold War. 152—154. o.

⁸⁶ Richardson, L. F.: Arms and Insecurity. Chicago, 1960. 115. o.

⁸⁷ Historical Statistics of the USA. Washington, Gov. Print. Off. 1961. 588. o.

technikailag sem ütötte meg a legerősebb európai hadseregek — szovjet, német, francia színvonalat,⁸⁸ még 1941-ben is csupán 750 000 katonát tudtak felszerelni.⁸⁹ Az amerikai politikusok és történészek egy része a hadsereg gyengeségét úgy állítja be, mint az USA békeszándékának egyik döntő bizonyítékát; a revizionista történetírás pedig az amerikai vezetők bűnös felelőtlenségét hangoztatja, hogy ennyire felkészületlenül bekényszerítették az amerikai népet a háborúba. Természetesen egyik álláspont sem tükrözi a teljes igazságot; a revizionistákkal kétségtelenül annyiban egyetérthetünk, hogy egészen 1942-ig valóban nincs meg az egység, az amerikai imperializmus magasbatörő céljai és a rendelkezésükre álló katonai eszközök gyatra-sága között. Egészen 1940-ig sem a politikai, sem a katonai vezetés nem ismerte fel a náci agresszió veszélyét, s a kivárás politikáját tartva szem előtt, nem fejlesztették a hadseregüket sem.

1940-ben — és főleg 1941-ben — azonban a helyzet gyökeresen átalakult. Az USA semleges országból kezdetben nem hadviselő szövetségessé, majd a Pearl Harbour-i japán támadás után hadviselő féléllé változott. Az első német sikerek feltárták az USA katonai és politikai vezetőit, s nem utolsó sorban az amerikai nép előtt, milyen veszélyeket rejtene magában a fasiszmus világméretű győzelme. Az amerikai nép 90%-a már 1939-ben antifasiszta érzelmű volt,⁹⁰ s nemcsak a vezérkar, hanem az egyszerű amerikaiak is világosan felismerték azt a nyilvánvaló tényt, hogy az Atlanti-óceán északi felének és a brit szigetek biztonsága az angol—amerikai stratégia közös bázisa. A német és japán konkurencia egyre fenyegetőbbben támadta az amerikai érdekeket. Az 1939-ben kötött szovjet—német megneemtámadási szerződés pedig azt mutatta, hogy pillanatnyilag az amerikai imperializmus hódító szándékának leginkább megfelelő német—szovjet háborúval sem számolhatnak.⁹¹

Mindezek a tények fokozatosan világossá tették az amerikai vezetők előtt, hogy saját imperialista tervük megvalósítása, de alapvető nemzeti érdekük szempontjából is kikerülhetetlen a Németország elleni háború. 1940 decemberében a Roosevelt-féle irányzathoz közelálló Leahy tengernagy már így fogalmazta meg a problémát, „nem az a kérdés már, hogy háborúba lépünk-e, hanem csak az, hogy mikor”.⁹²

A katonai elgondolások a politikai stratégia céljainak megfelelően módosultak. Első és döntő lépésként a hatalmas amerikai gazdasági potenciál jelentős hányadának hadicélokra való átállítását kell tekintenünk. A katonai kiadások 1940-ben már 2188 milliárd dollárra, 1941-ben pedig 7645 milliárd dollárra nőttek.⁹³ Ezzel párhuzamosan emelkedett a hadsereg létszáma is, 1941-ben elérte az 1 460 998 főt.⁹⁴ Már ebben az évben széleskörű programot — az úgynevezett „Victory” (győzelem) programot — állították össze az amerikai hadsereg fejlesztésére, melynek értelmében az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi, tengeri és légi haderejének összlétszámát 8 759 658 főre kívánták feltölteni.⁹⁵ A fenti programot lényegében végre tudták hajtani. A háború alatt 1945-ben az amerikai hadsereg maximális létszáma elérte a 8 266 373 főt.⁹⁶

⁸⁸ *Watson*: i. m. 2., 327—329. o.; *Millis*, W.: *Amerikanische Militärgeschichte*. Köln, Markus, 1958. 224—225. o.

⁸⁹ *Historical Statistics*. 589. o.; *Millis*: i. m. 225. o.

⁹⁰ *Gordon*, M.—*Kenneth*, V.: *Theory and practice of American Foreign Policy*. New York, 1955. 223. o.

⁹¹ *Matloff—Snell*: i. m. 37. o.; *Hass*: i. m. 116—125. o.

⁹² *Id. Wedemeyer*: i. m. 20. o.

⁹³ *Schramm*: i. m. II. 93. o.

⁹⁴ *Historical Statistics*. 588. o.

⁹⁵ *Matloff—Snell*: i. m. 60. o.

⁹⁶ *Historical Statistics*. 589. o.

Jóllehet a „Victory” program nem tűzött maga elé támadó szándékot, alapelveként

- a) a Monroe doktrina szigorú megőrzését,
- b) a Nagy-Britanniának nyújtandó segílyt,
- c) egyéb, a tengelyhatalmak által fenyegetett országoknak nyújtandó segílyt,
- d) a Távol-Keleten a japán agresszió megfékezését, a tengerek szabadságát

jelölte ki az USA nemzeti politikájának.⁹⁷ Fő céljaként nyilvánvaló volt, hogy teljes feltöltöttsége esetén e hatalmas haderőt támadó célokra is fel lehet használni.

Az 1941-es évben alakultak ki az amerikai hadászat legfontosabb alapelvei, melyek végeredményben a háború későbbi szakaszaiban is változatlanul megmaradtak. A hadászati tervek — melyek „Rainbow” (Szivárvány) nevet viselték⁹⁸ — végeredményben hadászatiilag helyes alapelvekből indultak ki. Mindenekelőtt Németországot tekintették a főellenségnek, az ellene vívott harc — a Pearl Harbour-i japán támadás utáni néhány hónaptól eltekintve — mindvégig prioritást élvezett a többi hadszíntérrel szemben. A győzelmet — a katonai doktrina tételeinek megfelelően — a következő módon kívánták kivívni:

- a) az első lépés a gazdasági háború (főleg a tengeri és légi erő aktív részvételével);
- b) a légi erő támogatásával a katonai offenzíva megindítása;
- c) Itália kikapcsolása;
- d) a szövetségesek valamennyi szárazföldi, légi és tengeri erejének állandó bevetésével kisebb, az ellenséget felmorzsoló hadműveletek;
- e) a szövetségesek támogatása;
- f) a Németország legyőzésekor szükséges erő fokozatos kiépítése;
- g) támaszpontok megszerzése a döntő támadás megindításához;
- h) a döntés.⁹⁹

E „győzelmi program”, amely katonai vonatkozásait tekintve többek között öt éven belül 10 000 000 főnyi haderő felszerelését, s például havi 3400 repülőgép gyártását írta elő, összhangban volt az USA háborús céljaival, valamint helyzetének sajátosságaival: kedvező földrajzi helyzet, a hadsereg gyengesége stb. Ez önmagában is lassította, hátráltatta az amerikai hadsereg gyors bekapcsolódását az európai főhadszíntér harcaiba.

Az 1944. január 31-i Anzio hadművelet, a franciaországi partraszállás két hónapon át folyó erélytelen, rosszul vezetett kísérletei, s végül Eisenhower balsikerű „széles front” hadászata 1944 őszén, amely lehetővé tette, hogy a németek a „Westwall”-ban megkapaszkodjanak, a politikai és katonai vezetésre is visszahatott. Amerika hosszantartó, kimerítő háborúra készült fel. Haderejének készületlenségét és vezetői gyakorlatlanságát ürügyül használta fel, például a második front megnyitásának elhalasztására.

Az amerikai politikai stratégiát az az elv vezette, hogy a háború kezdeti szakaszában szövetségeseinek erőfeszítései útján kifárasztják és felmorzsolják az ellenséget, az amerikai hadsereg pedig csak a háború befejező szakaszában a csökkentett harci értékű ellenséggel szemben avatkozik be teljes erejével a háborúba s vívja ki a döntő győzelmet. E hadászat segítségével nemcsak az ellenség, hanem saját szövetségeseik felett is diadalmaskodni kívántak.

Az USA katonai vezetésnek az amerikai imperializmus céljait illetően

⁹⁷ Matloff—Snell: i. m. 30. o.

⁹⁸ Command Decisions. 15. o., Watson: i. m. 143. o.

⁹⁹ Matloff—Snell: i. m. 44. o., Watson: i. m. 330—366. o.

kettős feladatot kellett megoldania: a) megtörni a tengelyhatalmak erejét, b) olyan pozícióba jutni a háború után, hogy meg lehessen valósítani az „amerikai évszázadot”, vagyis az Amerikai Egyesült Államok világhuralmát.¹⁰⁰

Ez a kettősség a háború egész folyamán végighúzódik az amerikai hadászaton. Helyes hadászati elképzelések végrehajtását állandóan imperialista megfontolások kötik gúzsba, s megakadályozzák, hogy az amerikai hadsereg adottságainak megfelelő teljesítményt nyújtson.

Ennek ellenére az amerikai politikai és hadászati vezetés számos helyes intézkedést tett a háború sikeres befejezésére. Hadászati kiinduló pontja, a „Németország az első” alapelv feltétlenül helyeselhető. A magam részéről — azzal a fenntartással, hogy az amerikai hadsereg készülétienségéért az amerikai politikai és katonai vezetés feltétlenül hibáztatható — helyesnek tartom az 1942-es hadászati terveket is. A stratégiai bombázások megszervezését Németország kulcsipari céljai ellen, bár nem érték el a várt eredményeket — figyelemreméltó, aktív kezdeményező lépésnek tekinthetjük.

Bonyolultabb kérdés a Sledgehammer és Roundup hadművelet, továbbá a Torch akció értékelése. Feltételezhető, s ezt a dieppei partraszállás kudarca is bizonyítja, Amerika és Anglia — részben objektív okokból — még nem készült fel a döntő partraszállás végrehajtására. Egy korlátozott erővel és célokkal végrehajtott vállalkozás létjogosultságát pedig a magam részéről erősen vitathatónak tartom, s nézetem szerint nem járult volna hozzá nagyobb mértékben a győzelem kivívásához, mint az 1942 novemberében meginduló és 1943 szeptemberében a „tengely” egyik kerekének, Olaszországnak a kikapcsolásában kulminálódó Földközi-tengeri hadművelet sorozat. Szintén helyes politikai stratégiai lépésnek tekinthetjük a „feltétel nélküli megadás” casablancai deklarációját is, amely az egész világ előtt nyilvánvalóvá tette a szövetségesek elszánt győzelmi akaratát.¹⁰¹

Figyelemre méltó az is, hogy angol szövetségeseikkel szemben — az amerikaiak — legalább is elméletben csakhamar felismerték a nyugat-európai partraszállás jelentőségét, azt a tényt, hogy a nyugat-európai német védelmet döntően csak Franciaországban tudják szétzúzni.

E helyes felismerést azonban csak bűnös késedelmeskedéssel, csak 1944. június 6-án a normandiai partraszállással vitték át a gyakorlatba.

Ennek okát elsősorban az amerikai imperialista törekvések előtérbe állításával magyarázhatjuk meg.¹⁰² Még az amerikai katonai írók — köztük például a szovjetellenes beállítottságáról közismert Wedemeyer is — egyetértenek abban, hogy 1943-ban már minden lehetőség megvolt a franciaországi partraszállás sikeres végrehajtására.¹⁰³

Úgy véljük, a fentiek egyértelműleg megcáfolják az amerikai katonai írók korábban idézett tételét, hogy a második világháború alatt az amerikai politikát kizárólag katonai szempontok vezették.¹⁰⁴

A hadászat és politika összefüggéseit az Amerikai Egyesült Államok sajátos belpolitikai vonásai még világosabban kiemelik. Az USA alkotmánya szerint a végrehajtó hatalom — természetesen a törvényhozói és a polgári adminisztráció is — elsősorban az elnök kezében nyugszik. Az elnök látszólag korlátlan hatalommal rendelkezik. Ő választja ki közvetlen munkatársait, joga van kivételes hatalmával élni, még a hadüzenet döntő kérdésében is meghatározó szerepe van. A katonai vezetés is személy szerint az elnök-

¹⁰⁰ Az itáliai hadműveletek értékelésére lásd *Matloff*: i. m. 162–164., 254–258. o., *Command Decisions*. 224–244. o.

¹⁰¹ *Command Decisions*. 182–185. o.; *Kecskeméti*: i. m. 145–187. o.; *Fuller*: *The Second World War*. 314–318. o.; *Wedemeyer*: i. m. 212–220. o.

¹⁰² *Kulis*: i. m. 25–54. o.

¹⁰³ *Wedemeyer*: i. m. 261–287. o.

¹⁰⁴ Lásd a 72. sz. jegyzetet.

nek van alárendelve, aki így lényegében a maga kezében fogja össze a legfőbb polgári és katonai irányítást. Az elnökök azonban ritkán élnek, helyesebben ritkán élhetnek rendkívüli hatalmukkal. A különböző tőkés csoportok érdekeit közvetve vagy közvetlenül képviselő politikusok, valamint a monopóliumoknak a hadseregbe befészkelődött emberei erősen korlátozzák az elnök hatalmát, aki így végeredményben főleg a saját maga által választott tanácsadókra és az adminisztrációs hálózatra támaszkodhat.

Elsősorban csak a korlátok magyarázzák, hogy a náci agresszió veszélyét világosan felismerő Rooseveltt és az adminisztráció vezetői 1941-ben nem üzenhették meg a hadat Németországnak, amellyel — mint a Kearny és a Reuben James rombolók esete is mutatja — az Atlanti-óceánon gyakorlatilag már háborúban is álltak.¹⁰⁵ A helyzet fonákságát Baldwin amerikai történész is felismerte, „nem tudhatjuk — írja —, az Egyesült Államok hogyan léphettek volna be a háborúba, ha a Pearl Harbour elleni japán támadás meg nem szünteti a problémákat.”¹⁰⁶ A németek ugyanis, bár az amerikai hadihajók nyíltan ellenségesen viselkedtek tengeralattjáróikkal szemben, óvakodtak a provokációktól.¹⁰⁷

A Hawaizsigetek katonai és haditengerészeti parancsnokainak mulasztásai lehetővé tették, hogy a gazdasági és diplomáciai fegyverekkel erősen szorongatott japán imperializmus megsemmisítő támadást intézzon a Pearl Harbour-i amerikai haditengerészeti támaszpont ellen, s ez az orvtámadás nyitotta meg az utat végeredményben Amerika hadbalépése előtt.

Rooseveltt elnöknek a háborúban játszott szerepéről számos, egymásnak élesen ellentmondó vélemény látott napvilágot. Az igazság — szerintem — a túlzó vélemények középpútján található.¹⁰⁸ Az elnök nem volt katonai zseni, tudatos stratégia, aki mindvégig kezében tartotta a háború legfőbb irányítását. Azt sem mondhatjuk róla, mint egyes revizionisták, hogy tehetetlen bábként értetlenül vergődött, gonosz erők játékszereként.¹⁰⁹ Az elnököt 1941 után politikai tisztánlátás, a helyesnek vélt céljaihoz való merev ragaszkodás jellemezte. Érdeme, hogy Stimson, Marshall, Knox, Stark, Stilwell, Leahy és mások személyében olyan tehetséges és politikájához mindvégig hű katonai vezetőket gyűjtött maga köré, akik a katonai vezetést alá tudták rendelni az elnök politikai céljainak. Churchillal és Hitlerrel ellentétben Rooseveltt nem avatkozott be a katonai vezetés részletproblémaiba, egyes hadászati elképzeléseikhez azonban — mint például a második front, Kína támogatása, a feltétel nélküli megadás követelése stb. — következetesen ragaszkodott.

Azt is — legalább is részben — Rooseveltt személyes befolyásának tekinthetjük, hogy a második világháború alatt a különböző fegyvernemek versengésétől korábban szinte teljesen megbénított amerikai legfelső katonai vezetés egységes tervek szerint, eredményesen működött. Ha léptek is fel az egyes haderőnemek vezérkarai között súrlódások a hadsereg és általában az egész amerikai katonai és polgári vezetés „Germany first” elvével szemben, a haditengerészet számos vezetője, például a Csendes-óceáni hadszíntér elsőbbségét hangoztatta, az egyesített vezérkar a háború alatt jól látta el feladatát.

Végezetül röviden utalnunk kell a koalíciós hadviselés néhány problé-

¹⁰⁵ Beard: i. m. 173—198. o., Busch, H.: So war der U-Boot Krieg. Bielefeld, Deutsche Heimat Verl. 1954. 144—155. o.

¹⁰⁶ Id. Perkins, D.—Van Densen, G.: The United States of America, New York, 1962. 612. o.

¹⁰⁷ 1940 májusában Hitler aggodalommal figyelte az USA-t. „Ich glaube — jelentette ki —, dass der immer Wieder anklingende drohende Untertone Roosevelts Grund genug ist, uns vorsorglicherweis so schnell wie möglich des Ende des Krieges herbeizuführen.” (Halder: KTB. I. 277. o.)

¹⁰⁸ Total war and cold war. 42—43. o.

¹⁰⁹ Butler: Grand strategy II. 313—315. o., Matloff—Snell: i. m. 30—31. o.

májára az USA és szövetségesei között. Az Amerikai Egyesült Államok első s mindvégig legszorosabb partnere Nagy-Britannia volt. Még 1941 nyarán, tehát az USA hadbalépése előtt létrejött a JCS, az angol—amerikai vezérkari főnökök tanácsa, mely a háború egész lefolyása alatt biztosította az együttműködést a két nagyhatalom között. Ez az együttműködés egyáltalán nem volt zökkenőmentes, főleg a háború utolsó éveiben, amikor az amerikai katonai potenciál fölénye nyomasztóbbá vált, a szövetség egyre inkább egyenlőtlené alakult, mivel csaknem valamennyi kérdésben az Amerikai Egyesült Államok akarata érvényesült. Mindezek ellenére megkockáztatjuk azt az állítást, hogy a háború gépi korszakában az amerikai—angol együttműködés a második világháború alatt — kapitalista viszonyokat tekintve — kiegyensúlyozottnak és gyümölcsözőnek bizonyult.

A többi szövetséggel korántsem alakult ki ilyen szoros viszony. Az USA csak Nagy-Britanniával és a Szovjetunióval tárgyalt egyenrangú partnerként, a többi ország rendszerint zúgolódás nélkül alávetette magát az USA akaratának. Ezekben a kapcsolatokban mindvégig imperialista vonások jutottak érvényre: az USA valamennyi általa felszabadított, vagy más módon függőségébe jutott országban üldözte a demokratikus erőket, s igyekezett minél teljesebb gazdasági és politikai függésben tartani ezeket az országokat. (Lásd Kína, Itália, Franciaország, a háború után Korea, Japán, Németország és az USA viszonyainak alakulását.)

Külön jelezeteket igényelne a szovjet—amerikai katonai kapcsolat kialakulása. Az USA legtöbb vezetője köztudomásúan nem rokonszenvezett a Szovjetunióval, s 1939 előtt szívesen látott volna egy német—szovjet háborút. 1941. június 22. után azonban örömmel vették tudomásul, hogy a Szovjetunió is hadiállapotba került Németországgal. Az amerikai katonai vezetés még 1942-ben is biztosra vette a Szovjetunió közeli katonai vereségét, s éppen ezért hajlandónak mutatkozott egy kisebb tehermentesítő támadás végrehajtására Franciaországban.¹¹⁰ A szövetségi politikának megfelelően jelentékeny hadianyag szállítmányokkal is támogatták a Szovjetuniót.¹¹¹ 1942 után azonban, amikor már közeledett a fasizmus feletti győzelem pillanata, az USA vezetői egyre inkább a Szovjetunióban látták az eljövendő nagy amerikai birodalom legveszélyesebb ellenségét, s fokozatosan lazították az amerikai—szovjet szövetség amúgy sem túlságosan szoros szálait. S bár a különféle személyes találkozásokon, főleg Teheránban és Jaltában történtek kísérletek a szövetséges haditervek összehangolására, s együttműködésük néhány alkalommal — mint például az 1945. január 12-i szovjet támadás, vagy a Szovjetunió bekapcsolódása 1945 augusztusában a Japán elleni háborúba — eredményekkel is járt, ez az ellentételen lényegében semmit sem változtatott.

Összefoglalva az angol—amerikai hadászat és politika kapcsolatát megállapíthatjuk, hogy a politikai kettősség, az igazságos és az igazságtalan motívumok keveredése jelentékenyen befolyásolta, számos esetben kifejezetten hátráltatta a helyes hadászati döntések kialakítását. E háborúban az a sajátos, a történelemben ritkán előforduló helyzettel találkozhatunk, hogy az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia önálló imperialista politikai céljai érdekében sokszor túltették magukat a katonai doktrína alapvető elvein, le akarták ugyan verni Németországot és szövetségeseit, de a győzelemhez korántsem a legegyszerűbb, legcélravezetőbb — s tegyük hozzá, nem a legegyszerűbb utat választották.

¹¹⁰ *Matloff—Snell*: i. m. 160—161. o., *Bryant*: *The Turn of the Tide*. 28—31. o., *Wilmoth*: i. m. 223—226. o.

¹¹¹ Az USA a háború alatt 10 670 000 000 dollár értékű szállítmánnyal segítette a Szovjetuniót. (*Schramm*: i. m. II. 99. o.)

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ АНГЛО-АМЕРИКАНСКОЙ СТРАТЕГИИ ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ

I. часть

Резюме

Целью статьи является то, что после подробного анализа политических, экономических, военных предпосылок, а также политики англо-саксонских держав до и во время второй мировой войны и на основе сделанных из этого выводов, исследовать и оценить некоторые существенные проблемы англо-американской стратегии во время второй мировой войны.

Введение занимается историографией этого вопроса. В этом устанавливается, хотя огромная по количеству и в большинстве качественная литература занималась со стратегией англо-саксонских держав, но вопрос и в настоящее время нельзя считать закрытым, в первую очередь вследствие противоречивой политики Великой Британии и США. Среди многочисленных противоречивых буржуазных точек зрения, особенно достойно внимания мнение так называемых американских «ревизионистов», которые с одной стороны осознали империалистический захватнический характер американской внешней политики и стратегии, а с другой стороны на основе своих антикоммунистических реакционных взглядов резко обвиняли американское политическое руководство в том, что оно на стороне Советского Союза вмешивалось в войну. Марксистская специальная литература правильно анализировала политические и экономические отношения западной стратегии, но некоторые частичные вопросы стратегии — особенно в области морской и воздушной стратегии — ещё не обрабатывала в достаточной глубине.

Вторая глава трактует значительные теории между двумя мировыми войнами и также англо-американские формы их издания.

Самое большое значение придается при анализе характерных черт развития английской военной теории и английской армии между двумя мировыми войнами. Статья освещает главную проблему английской военной теории; специфическое положение в защите метрополии, которой посредственно не угрожала инвазия, и стран Великой Британии, находящихся на разных местах мира, поэтому являлись легко уязвимыми. Решение большинством английских военных теоретиков — прежде всего В. Н. Liddell Hart, J. C. F. Fuller и C. Falls — находилось в создании немногочисленной максимально механизированной армии, которая в военном искусстве ставит на первое место подвижность. Их теория могла осуществляться только при определённых политических и экономических условиях, с этим и объясняется, что Англия в 1939 году вступила в войну неподготовленно, слабо и плохо снабженной, по численности незначительной армией.

В третьей главе автор рассматривает отношение англо-саксонской политики и стратегии. Политические цели двух великих держав частично были одинаковыми, но частично они отличались друг от друга. Довоенная английская политика «примирения» и американская политика «изоляции» практически выполняли одну и ту же цель. Они хотели по экономическим и политическим причинам укрепить положение Германии и хотели дать поддержку к тому, что немецкая агрессия начала наступление на восток в ущерб Советского Союза.

Естественно, что в англо-саксонской политике выразились и свои державные интересы. Таким образом главной целью английской политики и стратегии до и во время войны всегда являлось сохранение британской державы то есть цель стратегически имела дефензивный характер. Поэтому английская политика и стратегия во время войны постоянно стремилась к приоритету театра военных действий Сдерживаемого моря.

Политика США до и во время войны труднее обозревается. Аспекты внутренней и внешней политики до середины 30-х годов ставили на первый план политику изоляции. Переворот назрел вследствие немецких военных успехов 1940-го года.

Хотя до и во время войны политический и стратегический принцип США «Germany First» являлся правильным, во время войны часто отклонялись от этого принципа, особенно из-за политических соображений — в первую очередь в отсрочке дебаркации во Франции.

GYULA RÁZSÓ

EINIGE FRAGEN VON DER ANGLOAMERIKANISCHEN STRATEGIE IN DEM ZWEITEN WELTKRIEG

I. TEIL

Rezension

Das Ziel des Aufsatzes ist, dass er nach der ausführlichen Zerlegung der politischen, ökonomischen und militärischen Prämissen, beziehungsweise der Politik der angelsächsischen Mächte vor und während des zweiten Weltkrieges, auf Grund des Schlusses der Vorigen einige wichtigen Probleme der angloamerikanischen Strategie während des zweiten Weltkrieges prüfe und bewerte.

Das Einleitungskapitel befasst sich mit der Historiographie der Frage. Das Kapitel stellt fest, dass obzwar sich mit der Strategie der angelsächsischen Mächte eine riesige und meistens wertvolle Literatur befasst, kann doch die Frage — hauptsächlich wegen der widersprüchlichen Politik Grossbritanniens und der USA — auch heute noch nicht als abgeschlossen betrachtet werden. Von den vielen widerspruchsvollen bürgerlichen Stellungnahmen ist hauptsächlich die Meinung der sogenannten amerikanischen „Revisionisten“ beachtenswert, die einestheils die imperialistische Eroberungsart der amerikanischen Aussenpolitik erkannt haben, andererseits aber, auf Grund ihrer antikommunistischen, reaktionären Anschauungen, die amerikanische politische Führung heftig beschuldigten, weil sie sich an der Seite der Sowjetunion in den Krieg eingemischt hat. Die marxistische Fachliteratur hat die politischen und ökonomischen Beziehungen der westlichen Strategie richtig analysiert, doch manche strategische Detailfragen, hauptsächlich die Fragen auf dem Gebiet der See- und Luftstrategie hat sie noch nicht in der nötigen Tiefe bearbeitet.

Das zweite Kapitel erörtert die wichtigeren Theorien zwischen den zwei Weltkriegen, gleichwie deren angloamerikanische Erscheinungsformen. Hauptsächlich wurden die englischen militärischen Theorien und die wichtigeren Züge der Entwicklung der englischen Armee zwischen den zwei Weltkriegen zur Analyse gezogen. Der Aufsatz erklärt das wichtigste Problem der englischen Militärtheorie, die eigenartige Verteidigung des von der Invasion unmittelbar nicht bedrohten Mutterlandes und der auf der ganzen Welt sich verbreitenden und dadurch sehr verwundbaren britischen Commonwealth. Die Lösung fanden die meisten englischen Militärtheoretiker — vor allem B. H. Liddell Hart, J. C. F. Fuller und C. Falls — in der Zusammenstellung einer Armee von minderer Heeresstärke, maximaler technischer Ausrüstung, welche in den Operationen die *Beweglichkeit* in der Vordergrund stellt. Ihre Principien konnten aber teils wegen politischen, teils wegen ökonomischen Gründen nicht verwirklicht werden, womit zu erklären ist, dass England in 1939 mit einer schwachen, schlecht ausgerüsteten Armee von kleiner Heeresstärke in den Krieg trat.

In dem dritten Kapitel untersucht der Verfasser das Verhältnis der angelsächsischen Politik und Strategie. Die politischen Ziele der zwei Grossmächte waren teils gleich, teils standen sie aber in schnurgeradem Gegensatz zu einander. Die englische „Aussöhnungs-“ und die amerikanische „Isolierungs-politik“ diente praktisch dem gleichen Ziel: aus ökonomischen Gründen wollten sie die Lage Deutschlands verstärken und Ermutigung geben dazu, dass die deutsche Aggression sich nach Osten — auf Unkosten der Sowjetunion — ausbreite.

Natürlich sind in der angelsächsischen Politik auch die eigenen Reichsinteressen zum Ausdruck gekommen. Das Ziel der englischen Politik und Strategie vor dem Krieg und während des Krieges kann man durchgehend in der Erhaltung der britischen Commonwealth, also strategisch in einem defensivartigen

Charakter auffinden. Deshalb strebte die englische Politik und Strategie während des Krieges ständig auf die Priorität des Kriegsschauplatzes des Mittelmeeres.

Die Politik der USA vor dem Krieg und während des Krieges ist schwerer zu übersehen. Die innen- und aussenpolitischen Gesichtspunkte stellten bis Mitte der 1930-er Jahre die Isolierungspolitik in den Vordergrund. Die Wendung traf auf die Wirkung der deutschen militärischen Erfolge in dem Jahre 1940 ein.

Obzwar das politische und strategische Grundprinzip der USA, das „Germany first“, vor dem Krieg und während des Krieges richtig war, wichen sie doch hauptsächlich wegen politischen Gründen davon öfters ab, in erster Reihe in dem Verschieben der Landung in Frankreich.